

UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionen för
pedagogik, didaktik och
utbildningsstudier
Självständigt arbete 2
för grundlärare Fk-3
och 4-6, 15 hp

Rapport nr: 2015vt01638

Kunskapsuppdraget VS demokratiuppdraget

En studie av grundskollärares syn på
skolans och lärarens roller och uppdrag

Gajane Shabandari

Handledare: Pia-Maria Ivarsson

Examinator: Anna Samuelsson

Sammanfattning

Studien syftar till att synliggöra verksamma grundskollärares syn på skolans roll och uppdrag i samhället, relationen mellan skolans kunskapsuppdrag och demokratiuppdrag samt lärarens roll och uppdrag i skolan i relation till aktuella styrdokument. Forskningsfrågorna för studien är följande:

- Hur ser verksamma grundskollärare på skolans roll och uppdrag i samhället?
- Hur ser dessa lärare på skolans kunskapsuppdrag respektive demokratiuppdrag?
- Hur ser dessa lärare på lärarens roll och uppdrag i skolan?
- Hur förhåller sig lärarnas uttalanden till Lgr 11 och Skollagen?

För att besvara dessa frågor har det gjorts kvalitativa intervjuer av fem verksamma grundskollärare samt en webbenkät för att få fram lärares åsikter, detta utifrån ett läroplansteoretiskt perspektiv. Begreppen läroplanskoder och arenor har använts som analysverktyg. Resultatet visar att de deltagande lärarna till stor del är överens om att skolans roll och uppdrag både är att förmedla kunskaper och demokratiska värden till elever, att både kunskapsuppdraget och demokratiuppdraget är lika viktiga, men att demokratiuppdraget ändå väger lite tyngre. Dessutom finns en samstämmighet mellan lärarnas uttalanden och det som står skrivet i läroplanen och skollagen.

Nyckelord: läroplansteori, grundskollärare, intervju, enkät, kunskap, fostran, demokrati.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Bakgrund	2
Styrdokumentet om kunskap	3
Styrdokumentet om demokrati och fostran	4
Tidigare forskning	5
Utbildningens producerande och reproducerande roll	5
Utbildningens fostrande roll – vem ska bestämma?	6
Lärares attityder till fostran	8
Teoretiska utgångspunkter	10
Läroplansteoretisk utgångspunkt	10
Läroplan och läroplanskoder	10
Läroplanens arenor	12
Syfte och forskningsfrågor	14
Metod	15
Metod för datainsamling	15
Intervju(n)	15
Enkät(en)	16
Urval och datainsamling	17
Bearbetning och analys av data	18
Etiska hänsynstaganden	18
Giltighet och tillförlitlighet	19
Validitet och reliabilitet	19
Kvalitet i kvalitativa studier	20
Reflektion över metoden	21
Deltagare och kontexter	22
Resultat och analys	24
Intervjusvar	24
Skolans roll och uppdrag	24

Kunskapsuppdraget vs demokratiuppdraget	25
Har fostransuppdraget försämrat skolresultaten?	30
Enkät svar	32
Förmedling av ämneskunskaper och demokratiska värden.....	32
Slutsats	34
Diskussion.....	36
Förslag till vidare forskning.....	38
Referenslista.....	39
Bilaga 1 – Informationsbrev.....	I
Bilaga 2 – Medgivandeblankett.....	II
Bilaga 3 – Frågeguide.....	III
Bilaga 4 – Webbenkät.....	IV

Inledning

Skolan har i uppdrag att både förmedla ämneskunskaper och demokratiska värden, ett uppdrag att både utbilda och fostra. Att hitta balansen mellan dessa uppdrag kan vara svår och människor har olika uppfattningar om vad skolan ska vara till för och vilket fokus skolan ska ha. På ett seminarium under lärarutbildningen diskuterades skolans kunskapsuppdrag respektive demokrati- eller fostransuppdrag. Det var några röster som då menade att vi lärare är utbildade till att förmedla kunskaper till elever, inte till att fostra dem – det är föräldrarnas uppgift. Familjerna ska lära sina barn gott beteende för att skoltiden ska kunna läggas på undervisning och lärande istället. Det lät vettigt, men det fick mig att också fundera: ska det verkligen vara så att läraren bara ska förmedla kunskaper? Hur blir det då med skolans värdegrund och uppdrag att förmedla demokratiska värden till eleverna? Vad är skolan till för egentligen? Ska inte skolan kompensera för de familjer som inte fostrar sina barn enligt värdegrunden och ge alla barn samma grund att stå på? Vem bestämmer vilken som är den bästa fostran och hur nästa generation ska fostras? Dessa frågor väcktes hos mig och fick mig att vilja undersöka detta vidare genom att ta reda på hur verksamma lärare idag ser på syftet med skolan, relationen mellan skolans kunskaps- och demokratiuppdrag samt lärarens egen roll som förmedlare av kunskaper och värden. Lärares syn på dessa frågor är viktigt att lyfta fram eftersom dessa åsikter också påverkar undervisningen och eleverna. Därför är det relevant att få en bild av hur lärare resonerar kring vad som är skolans och lärarens uppdrag.

I studien används begreppen demokratiuppdraget och fostransuppdraget synonymt eftersom de båda beskriver skolans uppdrag att fostra elever till att omfamna skolans och samhällets demokratiska värderingar.

Bakgrund

Utbildning och tankar kring dess syfte har funnits åtminstone sedan Antiken och har utvecklats under långt över två tusen år med olika filosofiska och pedagogiska inriktningar som resultat. Viktiga pedagogiska filosofer har bl.a. varit Aristoteles, John Locke, Immanuel Kant, Jean Piaget och John Dewey med tankar om kunskap och utbildning (Stensmo, 1994). Även idag diskuteras meningen med utbildning och vilken roll skolan och läraren har, eller bör ha, i samhället (UR, 2011; UR 2013). Synen på kunskap och utbildning förändrar också synen på vad utbildning ska ha för syfte och därmed också undervisningen.

Utbildning har genom historien haft olika bakomliggande syften, ett exempel är den kristna fostran som den svenska skolan hade ända in på 1900-talets början. Det viktigaste med utbildning var då att skapa "lydiga och kristna svenskar" (Edling, 2012, s. 59; Lundgren, 1989, s. 65), men efter andra världskriget vände denna syn på utbildning. Elever skulle istället fostras till kritiskt tänkande och demokratiska medborgare med objektiv vetenskap som grund - skolans främsta uppgift skulle nu vara att fostra demokratiska människor (SOU 1948:27, s. 3; Lundgren, 1989, s. 110). Skolan började ses som ett verktyg för att förebygga och motarbeta anti-demokratiska krafter i samhället (Fjellström, 2004, s. 35).

I Sverige infördes grundskolan 1962 med en ny läroplan, med syftet att alla barn i landet skulle få samma grundutbildning oavsett social bakgrund och med just denna betoning på demokrati och kritiskt tänkande utifrån FN:s mänskliga rättigheter (Edling, 2012, s. 60; Lgr 62, 1962). Dagens skola följer samma spår och styrs idag av den sekulariserade staten med syftet att förmedla sakliga och allsidiga kunskaper samt demokratiska värden och visar sig i läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr 11, 2011):

Skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (2010:800) slår fast att utbildningen inom skolväsendet syftar till att elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Var och en som verkar inom skolan ska också främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. (Lgr 11, 2011, s. 7)

Detta nämns redan i det första stycket av det första kapitlet i läroplanen och liknande står i Skollagen (SFS 2010:800)¹. Dessutom säger Lgr 11 att undervisningen inte bara ska förmedla kunskap om demokratiska värderingar utan också "*bedrivs i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet.*" (Lgr 11, 2011, s. 8). Det syns tydligt att demokratifostran och mänskliga rättigheter är mycket centrala delar i dagens svenska skola. Skolan har dock förutom ett fostransuppdrag också ett kunskapsuppdrag och det diskuteras om hur stor plats de olika uppdragen ska få i skolan.

¹ Under 2015 har det i Skollagen från 2010 (SFS 2010:800) gjorts ändringar och tillägg som kommer att träda i kraft i januari 2016 (SFS 2015:246): <https://www.notisum.se/>

Under senare år har kritik förts mot skolans fostrande roll. En av kritikerna är etnologen Jonas Frykman som i en intervju med Lärarnas tidning hävdar att skolan blivit ett terapeutiskt rum samt att det har lett till en försämrad skola (Arevik, 2014). Skolan ska fokusera på kunskaper, inte på egenskaper och att ta föräldrarollen, menar Frykman:

Skolan har fått en mycket oklarare roll. Den har tappat sin kunskapsförmedlande funktion [...]. Skolan kan inte ta ett föräldraansvar eller fostra goda samhällsmedborgare. [...] Förr skulle eleverna bli Något, nu ska de i stället bli Någon. Egenskaper står i fokus snarare än kunskaper [...]. (Arevik, 2014).

Enligt Frykman ska skolans huvuduppdrag vara att förmedla kunskaper till eleverna och att föräldrarna ska stå för socialisationen av dem (ibid.). Fostransuppdraget har lett till att undervisningen fått sämre förutsättningar och kvalitet menar han, vilket också har uttrycks av andra i media (Arevik, 2014; Carp, 2013; Bengtsson, 2014). Vad tycker då dagens verksamma lärare om skolans och lärarens uppdrag i samhället? Hur ser lärare på skolans kunskapsuppdrag respektive demokratiuppdrag? Detta är relevant att ta reda på eftersom skolan och lärarrollen förändras beroende på vilken syn på utbildning som lärare (och samhället i stort) har, samt behandlingen av eleverna och deras grundutbildning. Till att börja med kommer en kort redovisning av vad som sägs i läroplanen för grundskolan (Lgr 11, 2011) samt Skollagen (SFS 2010:800) om skolans olika uppdrag.

Styrdokumentet om kunskap

Läroplanen Lgr 11 tar upp kunskapsuppdraget i olika delar, dels i alla kursplaner och kunskapskrav som finns för de olika ämnena och dels i skolans värdegrund och övergripande mål och riktlinjer. Som tidigare nämnt ska skolan *”främja alla elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära”* (Lgr 11, 2011, s. 7). Dessutom är skolans uppdrag att *”främja lärande där individen stimuleras att inhämta och utveckla kunskaper och värden.”* (ibid., s. 9). Utöver detta ska skolan ge elever verktyg för att ta in ny kunskap, kritiskt tänkande samt ge de bästa villkoren för elevernas utveckling av kunskaper. Under rubriken *Kunskaper* i kapitlet *Mål och riktlinjer* beskrivs kunskapsuppdraget på detta sätt:

Skolan ska ansvara för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem. Dessa ger också en grund för fortsatt utbildning.

Skolan ska bidra till elevernas harmoniska utveckling. Utforskande, nyfikenhet och lust att lära ska utgöra en grund för skolans verksamhet. Skolan ska erbjuda eleverna strukturerad undervisning under lärares ledning, såväl i helklass som enskilt. Lärarna ska sträva efter att i undervisningen balansera och integrera kunskaper i sina olika former. (Lgr 11, s 13)

Dessutom säger Skollagen att *"Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. [...]"* (SFS 2010:800, kap. 1, 4 §).

Styrdokumentet om demokrati och fostran

När det gäller demokratiuppdraget, eller fostransuppdraget, står det en hel del i både läroplanen och Skollagen. Som redan tagits upp tidigare ska skolan vila på en demokratisk grund samt förankra respekt för de mänskliga rättigheterna (Lgr 11, s. 7; SFS 2010:800, kap. 1, 4-5 §). Läroplanen säger också att *"Skolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktiska vardaglig handling."* samt att *"Alla som verkar i skolan ska hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem."* (Lgr 11, 2011, s. 8).

De gemensamma värderingar som skolan ska förmedla till eleverna är: *"Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta"* samt att detta ska ske genom *"individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande."* (Lgr 11, 2011, s. 7). Dessutom ska skolan förbereda elever för ett fungerande framtida liv som individer och medborgare och överföra och utveckla ett kulturarv (ibid., s. 9). Även elevens självkänsla ska grundläggas i skolan i samarbete med elevens familj. Förutom detta säger också läroplanen att: *"Skolan ska vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling."* (ibid.). Elevinflytande är också en del av skolans demokratiuppdrag då elever ska lära sig hur demokratiska processer fungerar t.ex. genom att lära sig påverkan, ansvar och delaktighet (ibid., s. 15). Skollagen säger också: *"Utbildningen syftar också till att i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare."* (SFS 2010:800, kap. 1, 4 §).

Tidigare forskning

I detta kapitel redovisas och diskuteras tidigare forskning kring områdena utbildning, fostran och lärares attityder. Vad har sagts tidigare av forskare om skolans roll och uppdrag samt lärares tolkningar av dessa? Det har varit svårt att hitta forskning (främst intervjustudier) som behandlar liknande ämnesområde som denna studie avser att behandla, d.v.s. studier där lärares tankar och åsikter om utbildning och fostran synliggjorts och analyserats. Endast några enstaka sådana studier har hittats och tas också upp i kapitlet, i övrigt redovisas mer generell forskning om utbildning och fostran för att sedan kunna diskuteras i relation till denna studies resultat. Bristen på denna sortens studier gör den egna studien relevant då den till viss del fyller den kunskapslucka som finns.

Utbildningens producerande och reproducerande roll

Utbildning, att förmedla och ta emot kunskaper och färdigheter, har olika funktioner i olika samhällen. Den kan ses som överföring av kunskaper och värden till nästa generation för att bibehålla och utveckla det samhälle som människor lever i eller för att bevara en viss kultur. Den kan även ses som en vägvisare och förberedelse inför ett framtida liv eller ett verktyg för att utveckla den enskilda individen (Dewey, 1916/1999). Utbildning har därmed flera dimensioner men kan sägas ha två grundläggande funktioner. Dels har utbildning en reproducerande roll där värden, ideal, normer och kunskaper förs vidare som en nödvändighet att bevara ett samhälle samt en producerande roll där människan skapar kunskaper och värden efter de behov som finns i samhället (Dewey, 1916/1999, s. 37; Lundgren, 1984, s. 9ff). Detta sker genom socialisation och kommunikation mellan människor – genom kommunikation påverkar och påverkas människans tankar, erfarenheter och ageranden (Dewey, 1916/1999, s. 38ff). Lindensjö & Lundgren (2000) använder begreppen *samhällelig produktion* och *samhällelig reproduktion* för att förklara fenomenet.

Den samhälleliga produktionen kan både vara materiell och mental, t.ex. både förnödenheter och kunskap eller tänkande. Det som människan producerar hänger ihop med människans sociala och kulturella sammanhang och beroende på vad det finns för behov eller efterfrågan i samhället. Den samhälleliga reproduktionen handlar om att människans produktion (eller kultur) förs över till nästa generation, t.ex. kunskaper, färdigheter och värden. I olika kulturer sker reproduktionen på olika sätt. I exempelvis små stamsamhällen överförs kunskaper och färdigheter genom att den unga generationen får ta del av och vara aktiva i de vuxnas arbete. Där sker reproduktionen genom produktion och på så sätt bevaras samhällets kultur och traditioner. Däremot i större samhällen, som ständigt genomgår förändringar och som strävar efter (positiv) utveckling, är samhällets produktion och reproduktion separerade och där skapas också ett behov av att bilda institutioner som kan förmedla kunskaper, färdigheter och värden till nästa generation (Lindensjö & Lundgren, 2000, s. 13ff; Lundgren, 1984, s. 10f).

Lindensjö & Lundgren (2000) identifierar också två processer för reproduktion som också kan finnas i skolan: *en samtida reproduktion* och *en historisk reproduktion*. Den samtida reproduktionen gäller

”återskapandet av de kunskaper och färdigheter som antas vara nödvändiga för produktionen och för att leva i ett samhälle.” (Lindensjö & Lundgren, 2000, s. 16), medan den historiska reproduktionen inbegriper skolans läroplanshistoria samt traditionella uppfattningar om kunskap och bildning (ibid. s. 17). I dagens svenska skola sker både en samtida och historisk reproduktion då skolan reproducerar kunskaper och värden som anses vara viktiga i vårt samhälle och som har påverkats av hur det svenska samhället traditionellt har sett på vad som är värdefull kunskap. I reproduktionen finns exempelvis färdigheterna att läsa, skriva och räkna samt demokratiska värden och mänskliga rättigheter som är högt värderade i dagens samhälle. Som nämnts tidigare har skolan i uppdrag att, förutom att förmedla ämneskunskaper, också fostra elever till demokratiska samhällsmedborgare som ska respektera mänskliga rättigheter – detta står skrivet både i Skollagen (SFS 2010:800) och i läroplanens första del (Lgr 11, 2011, kap. 1-2), som också kallas för skolans värdegrund. Detta hänger ihop med skolans reproducerande roll att bibehålla ett demokratiskt samhälle. Linde (2000) menar dessutom att utbildning och skola är motsägelsefull då den dels ger elever kunskaper och verktyg för att kunna tänka fritt och kritiskt som ett sätt att förebygga indoktrinering och vidskepelse, samtidigt som utbildningen också har ett förutbestämt innehåll i syfte att påverka elevers sätt att tänka och resonera vilket kan ses som en maktutövning: *”Det ligger onekligen ett dilemma i att utbildning både är ett ingrepp i individens världsbild och en makt över subjektiviteten samtidigt som den faktiskt ger vägar och ingångar till självständigt tänkande och är frigörande.”* (Linde, 2000, s. 36).

Utbildningens fostrande roll – vem ska bestämma?

Utbildningens reproducerande roll, som beskrivits ovan, kan dels ses som skolans uppdrag att förmedla ämneskunskaper och färdigheter men kanske främst som skolans uppdrag att fostra utifrån vissa normer och värden. Elevers fostran beskrivs av Fjellström (2004) som *”att anpassa eleverna till samhället och dess bärande idéer”* (s. 59) medan Landahl (2006) beskriver fostran som ett sätt att *”forma individer till att bli människor som inte bryter mot normer och värden som hålls för viktiga.”* (s. 8). Skolans fostrande av elever, menar Landahl, har dels ett fokus på framtiden, att forma den framtida människan, och dels ett fokus på nuet t.ex. skolk, sen ankomst och arbetsro (Landahl, 2006, s. 8). Detta kan relateras till den dolda läroplanen där normer för gott uppförande i skolan förmedlas till eleverna (Broady, 2007), men också till skolans uppdrag att fostra demokratiska medborgare då demokratiska värden, såsom tolerans och ansvarstagande, anses vara viktiga och en del av samhällets bärande idéer. Frågan är dock, vem bestämmer vad som är viktiga värden och vem ska bestämma över hur barn ska fostras? Ska staten lägga sig i barns fostran genom utbildning eller bör det vara helt upp till barnens föräldrar? Detta har diskuterats av olika pedagoger och filosofer genom historien och tas bland annat upp av Amy Gutmann (1987) som i *Democratic education* ger olika modeller för vem eller vilka som ska ha makt och ansvar över barns utbildning och fostran. Den svenska versionen av modellerna är hämtade från Englund (2011).

Den första modellen kallas *familjestaten* med Platon som dess företrädare. Platon (427–347 f.Kr.) menade att staten ska ha den totala makten och kontrollen över utbildning som en nödvändighet för social rättvisa (Englund, 2011, s. 248; Gutmann, 1987, s. 23). Alla ”utbildningsbara” barn ska förenas genom en gemensam utbildning och fostran för att skapa gemenskap och harmoni bland samhällets medborgare (Gutmann, 1987, s. 23). Staten ska uppmuntra sina medborgare till att eftersträva ”det goda livet” och lära barn att individuell nytta också hänger ihop med samhällets nytta (Gutmann, 1987, s. 23) men frågan är då: vem bestämmer vad som är ”det goda livet” och varför ska just detta synsätt överföras till nästa generation? Detta är ett problem med familjestaten eftersom människor har olika tankar och åsikter om vad som är ”det goda livet” (Gutmann, 1987, s. 25; 28).

Den andra modellen, *staten av familjer*, är inspirerad av John Locke (1632–1704) som ansåg att föräldrar känner sina barn bättre än staten och kan därför, med kärlek till sina barn, fatta bättre beslut om hur barnet ska utbildas (Hedin, 2007, s. 54). I denna modell är det familjen och föräldrarna som ska ha det totala ansvaret över sina barns utbildning där det huvudsakliga argumentet är att det är familjens rätt att utbilda i enlighet med familjens värderingar (Gutmann, 1987, s. 28). Ett problem med denna modell är att föräldrar skulle kunna hindra sina barn från att få andra intryck och perspektiv på saker än familjens egna, som exempelvis religiösa sekter som inte tillåter sina barn att bli influerade av omvärlden (Gutmann, 1987, s. 29).

En stat av individer är den tredje modellen som företräds av John Stuart Mill (1806–1873) med utgångspunkten att individen själv ska ha friheten att bestämma över sin utbildning. Varken staten eller familjen ska ha makt över barnen och färga dem med vissa värderingar – här står utbildningens neutralitet samt barnets rätt och valfrihet i centrum (Gutmann, 1987, s. 34). En neutral utbildning och att låta barn helt själva bestämma vad de ska och inte ska lära sig kan dock ses som orealistiskt – utbildning är ett visst tvång för att alla ska lära sig kunskaper och värden som är nödvändiga för att leva i ett samhälle (Hedin, 2007, s. 54; Gutmann, 1987, s. 36).

Gutmann (1987) kritiserar de tre ovanstående modellerna och förespråkar istället en fjärde modell, kallad *en demokratisk utbildningsstat*, som innebär att stat, föräldrar och lärare ska samarbeta och dela på makten över utbildning av barn. En demokratisk utbildningsstat värderar professionella auktoriteter (skolan) som ger andra alternativ och perspektiv än familjen samtidigt som den också respekterar föräldrars rätt att fostra sina barn utifrån sina värderingar och där barnen sedan självständigt kan välja bland många olika livsstilar som de upplever som ”det goda livet” (Gutmann, 1987, s. 42). Samtidigt menar Gutmann att utbildning inte kan vara neutral, utan ska förmedla demokratiska värden och lära kritiskt tänkande för att motverka fördomar och intolerans (Gutmann, 1987, s. 43f).

Dessa modeller kan relateras till den svenska skolan och vilka som har makt över elevers utbildning och fostran. Alla modeller kan sägas visa sig på olika sätt i den aktuella skolan, exempelvis familjestaten som kan kopplas till införandet av grundskolan för att ge alla barn en gemensam grund att stå på för att skapa social rättvisa eller staten av familjer som visar sig i det fria skolvalet där familjerna har makt över vilken skola som deras barn ska gå på och påverkar också skolsegregationen

(Englund, 2011). Den fjärde modellen, en demokratisk utbildningsstat, kan ses som den mest framträdande i det svenska skolsystemet eftersom den betonar balansen mellan alla de inblandade i barnets utbildning (skola, familj och elev) och där skolan också ska förmedla demokratiska värden.

Lärares attityder till fostran

Thornberg (2008) har i en intervjustudie studerat tretton lärares syn på vilka värden som elever bör få med sig från skolan och vilka källor de hänvisar dessa värden till. De värden som lärarna lyfte i studien var *relationella värden* (empati, att vara snäll, allas lika värde, rättvisa etc.), *personella värden* (personligt ansvar, trygghet, trivsel och självförtroende) och *akademiska värden* (lust till lärande, kunskaper, vårdat och välutvecklat språk) (Thornberg, 2008, s. 36ff). Värdena var främst relaterade till elevers beteende och personliga egenskaper (ibid., s. 42). Lärarna hänvisade dessa värden till den egna personen, d.v.s. sunt förnuft, livsåskådning eller känslor, samt personliga erfarenheter som de haft som barn och vuxna (Thornberg, 2008, s. 43ff). Lärarna i studien hänvisade alltså inte till läroplanen då de tog upp dessa värden utan ansåg att skolans värdegrund i läroplanen bara är fina ord som inte kan realiseras i verkligheten och att flera av dem inte ens hade läst det avsnittet i läroplanen (ibid., s. 48ff). Istället menade lärarna att läroplanen används för att planera undervisningen och inte för att hämta värden (Thornberg, 2008, s. 53).

Thornberg (2008) hänvisar även till en intervju- och enkätstudie av Törnvall (1985) om lärares attityder till fostran i skolan. Tio mellanstadie lärare som intervjuades och hundra mellanstadie lärare som deltog i enkäten. Intervjuszvaren visade att lärare egentligen inte vill fostra, utan förmedla kunskaper, men att de anser att fostran ändå är en viktig del för en bra undervisning och lärmiljö (Thornberg, 2008, s. 22). Dessa lärare visade också en osäkerhet kring sina värderingar och uttryckte en önskan om en fostransutbildning (ibid.). Enkätsvaren visade att alla lärare som hade svarat ansåg att lärare ska fostra och motiverade sina svar med att skolan ska komplettera hemmen, att det är allas plikt att fostra och att lärare ska fostra för att skolan ska fungera. (ibid.). Majoriteten av lärarna ansåg också att viktiga fostransmål var att skapa ”laglydiga elever”, ”självförverkligande”, ”goda karaktärsdrag”, ”demokrati”, ”goda normer” och ”solidaritet” (ibid.). De flesta av dessa lärare tyckte att skolan inte fostrar elever på ett riktigt sätt med motiveringen att lärarna inte hinner, att det saknas enhetliga normer och att skolan är för slapp men att detta skulle kunna förbättras med bl.a. ökat samarbete med hemmen (ibid.).

I en australiensisk enkätstudie av Johnson och Whittington (1994) fick lärare svara på öppna frågor om deras syn på sin uppgift som ledare och fostrare. I lärarnas svar tittade de bl.a. efter hur lärarna beskrev önskvärda (och icke önskvärda) beteenden, varför dessa beteenden är önskvärda, synen på lärarens disciplinerande roll samt synen på föräldrarnas roll (Johnson & Whittington, 1994). Utifrån resultaten utformade författarna ett teoretiskt ramverk med tre synsätt som lärare hade om ledarskaps- och fostransrollen i läraryrket. Nedan beskrivs dessa synsätt utifrån Johnson & Whittington (1994) men med hjälp av den svenska översättningen av dem av Thornberg (2004):

Det traditionellt orienterade synsättet innebär att läraren ser sig själv som en auktoritet som eleverna ska lyda. Kommunikationen har endast en väg: från lärare till elev. Läraren är mer uppgiftsorienterad med synen att läraren ska utbilda och att elevernas sociala fostran är föräldrarnas uppgift, men att lärare ändå ska forma elever till ”värdefulla samhällsmedborgare” (Thornberg, 2004, s. 53). En traditionellt orienterad lärare har en auktoritär ledarstil och föredrar en distanserad relation till eleverna (Johnson & Whittington, 1994; Thornberg, 2004, s. 52f).

Det liberal-progressivistiskt orienterade synsättet har de lärare som ser sig själva som en handledare för eleven och där kommunikationen går mellan läraren och eleven – en ömsesidig respekt mellan lärare och elev. Samarbete och demokrati är viktiga för dessa lärare och ser på lärarrollen som både uppgiftsorienterad och relationellt orienterad, att både kunskapsförmedling och fostran ingår i lärarrollen. En trygg, varm och uppmuntrande lärmiljö förespråkas och eleven sätts i centrum. Läraren skapar gärna personliga relationer till sina elever och har en auktoritativ eller demokratisk ledarstil (Johnson & Whittington, 1994; Thornberg, 2004, s. 53).

Det socialt kritiska orienterade synsättet var det få av lärarna som hade i studien (2-3%). Detta synsätt innebär att läraren kritiserar skolan som en disciplinerande institution och att skolan skapar sociala problem som den försöker lösa. Problem hos elever beror på sociala, ekonomiska och politiska faktorer. Dessa lärare anser att vissa elever gynnas medan andra missgynnas av skolsystemet och dess normer. Socialt kritiska lärare är ofta medvetna om den dolda läroplanens påverkan, d.v.s. implicita regler och normer som skolan förmedlar som inte finns formulerade i styrdokument (Johnson & Whittington, 1994; Thornberg, 2004, s. 53f).

Dessa studier och deras resultat används längre fram i denna studie för att kunna diskuteras i relation till de egna resultaten.

Teoretiska utgångspunkter

Läroplansteoretisk utgångspunkt

Denna studie tar en läroplansteoretisk utgångspunkt som belyser relationen mellan samhälle och skola, hur statliga styrdokument påverkar vad som anses vara god kunskap och hur det ska organiseras i ett samhälle (Lundgren, 1989, s. 16). Utgångspunkten är relevant för studien då syftet är att belysa hur verksamma lärare tolkar och resonerar kring skolans roll i samhället samt skolans kunskaps- och demokratiuppdrag i jämförelse med vad som finns skrivet i olika styrdokument.

Lundgren (1989) beskriver läroplansteori som ”ett försök att bygga upp kunskap om hur utbildningsprocessers mål, innehåll och metodik formas i ett visst samhälle och en viss kultur.” (s. 20), det vill säga hur styrdokument i ett samhälle formas och hur de påverkar samhället. Styrdokument är politiska dokument eftersom de utifrån ideologier som bestämmer utbildningens syfte och definierar vad som är kunskap och vetande. Viktiga teorier och begrepp i den läroplansteoretiska forskningen är bl.a. ramfaktorer, den dolda läroplanen, läroplanskoder och arenor (Linde 2000), varav de två sistnämnda förklaras vidare och används i denna studie.

Läroplan och läroplanskoder

Begreppet *läroplan* inom läroplansteorin kommer från det engelska begreppet *curriculum* som inte bara tar hänsyn till den konkreta läroplanen som dokument utan innefattar också de bakomliggande uppfattningar och filosofier som styrt och påverkat den konkreta läroplanen. I denna bredare definition av begreppet läroplan kommer läroplanskoder till uttryck (Lundgren, 1989, s. 20).

De utbildningsfilosofier som ligger bakom läroplaner kallas för *läroplanskoder*, dvs. principer i styrdokument som beror på historiska och nutida föreställningar om kunskap i ett samhälle (Lundgren, 1989, s. 21). Genom utbildningens historia har olika koder visat sig som säger vad som är viktig kunskap och bildning. Nedan redovisas en kort sammanfattning av de viktigaste koderna för utbildning (Linde, 2000; Lundgren, 1984; Lundgren, 1989; Englund, 1980):

- *Den klassiska läroplanskoden* syftar till att bilda människor mot ett visst ideal om en svunnen guldålder som ska uppnås genom självdisciplin och hårt arbete. Denna läroplanskod växte fram i det antika Grekland då bl.a. retorik, logik och matematik var viktiga ämnen och abstrakt tänkande ansågs vara bildande. Koden var aktuell fram till mitten av 1800-talet och gällde överklassens utbildning (Englund, 1980, s. 8f; Linde, 2000, s. 34; Lundgren, 1984, s. 16ff; Lundgren, 1989, s. 24f).
- *Den realistiska läroplanskoden* har en vetenskaplig världsbild och ger en rationell bild av världen. Kunskap hittas med hjälp av människans sinnen, genom empiri och induktion. Naturvetenskap och matematik har en stor roll i denna kod och såsom föregående

läroplanskod var den också för de högre klasserna i samhället och var aktuell i läroverken i Sverige (Englund, 1980, s. 10; Linde, 2000, s. 34; Lundgren, 1984, s. 20ff).

- *Den moraliska läroplanskoden* inger medborgare en viss moral och lojalitet gentemot nationen. Denna kod var särskilt framträdande under folkskolans period och var till för underklassen som skulle lära sig att lyda och underkasta sig religionen och nationen. Luthers lilla katekes och Läsebok för folkskolan var viktiga texter som lästes i Sverige för att uppfylla detta syfte (Linde, 2000, s. 34; Lundgren, 1989, s. 62).
- *Den rationella läroplanskoden* har ett nyttotänkande med tanken att utbildning ska förbereda individen för framtida arbetsuppgifter utifrån efterfrågan i samhället. Denna kod var aktuell då borgare skulle utbildas för ett yrke och har fokus på framtiden och individen som ska “bli något”. Den aktiva eleven ställs i centrum samt lärande genom erfarenheter, med inspiration från John Dewey (Linde, 2000, s. 35; Lundgren, 1984, s. 31; Lundgren, 1989, s. 77).
- *Den medborgerliga/demokratiska läroplanskoden* betonar utbildningens betydelse för ett demokratiskt samhälle med kommunikation som ett centralt redskap. Utbildning ska inte bara lära om demokrati utan också tillämpa demokrati för att skapa demokratiska medborgare med staten som en central punkt. Elever ska bli aktiva och demokratiska medborgare och känna till sina rättigheter och skyldigheter (Englund, 1980, s. 35ff; Linde, 2000, s. 36).

Den läroplanskod som kan sägas vara den mest framträdande idag i den svenska skolans styrdokument är den demokratiska läroplanskoden som visar sig i den senaste läroplanen Lgr 11 (2011) där det i de två första kapitlen *Skolans värdegrund* och uppdrag samt *Mål och riktlinjer* hänvisas till de demokratiska värden och mänskliga rättigheter som ska förmedlas till eleverna och som ska vara till grund för skolans verksamhet. Även en rationell och realistisk läroplan kan sägas vara aktuell då dagens skola i Sverige också har ett nyttotänkande, att utbildning ska leda till ett framtida arbetsliv, och där vetenskap och naturvetenskap har en särskild status i samhället (Linde, 2000, s. 37). Utbildningen har inte längre en moralisk fostran med betoning på Gud och fosterland, men har istället en annan sorts moralisk fostran som är den demokratiska fostran (ibid.). Linde (2000) hävdar att de ovan nämnda läroplanskoderna kan reduceras till tre mer övergripande koder som han kallar för en *vetenskapligt rationell kod* (klassiska och realistiska läroplanskoden), en *politisk kod* (moraliska och demokratiska läroplanskoden) samt en *nyttokod* (rationella läroplanskoden) (s. 38). Användandet av ovanstående begrepp i denna studie ska belysa de medverkande lärarnas syn på utbildning, kunskap och fostran och vilken läroplanskod som synliggörs i deras uttalanden i relation till olika styrdokument i analysen.

Läroplanens arenor

Förutom läroplanskoder kan läroplaner anses ha olika arenor, det vill säga olika aspekter eller nivåer av en läroplan. Linde (2000; 2001), tar upp de tre arenorna för formulering, transformering och realisering:

I *formuleringsarenan* formuleras innehållet i en läroplan, t.ex. vad som ska ingå i en utbildning, hur stor plats de olika ämnena ska få och vilka mål som ska finnas. Bakom dessa val finns uppfattningar om vad som är viktig kunskap samt värderingar och ideal om samhället och vad som är ett gott samhälle (Linde, 2000, s. 19f). Politiska ståndpunkter och rådande kunskapssyn påverkar formuleringen och därmed också utbildningen samt den läroplanskod som framträder. I denna arena verkar bl.a. politiker som är med och formulerar innehållet för utbildning genom kursplaner och betygskriterier (Linde, 2001, s. 4f).

I *transformeringsarenan* tolkas det som har formulerats och här planeras också den konkreta undervisningen (Linde, 2001, s. 4f). Här tolkar lärare innehållet för att sedan bestämma hur detta innehåll ska realiseras. Eftersom undervisning har stor variation hos olika lärare betyder det att den formulerade läroplanen kan tolkas på många olika sätt. Detta beror på ämnestraditioner, lärarens bakgrund och repertoar samt ramfaktorer (Linde, 2000, s. 50ff). Även läromedelsförlag verkar i transformeringsarenan eftersom de gör material utifrån tolkningar av de formulerade styrdokumenterna som sedan används av lärare och elever i realiseringsarenan (Linde, 2001, s. 5).

I *realiseringsarenan* finns den konkreta undervisningen där lärare och elever verkar och interagerar. Här verkställs lärarens tolkningar av läroplanen i undervisningen. I fokus för denna arena är kommunikationen och aktiviteten i undervisningen (Linde, 2000, s. 65). Klassrumsspråk och klassrumsinteraktion samt elevers mottagande och uppfattning av undervisningsinnehåll är exempel på fenomen i realiseringsarenan (Linde, 2000, s. 65ff; Linde, 2001, s. 4).

De tre arenorna kan illustreras på följande sätt (egen tolkning och illustration):

Figur 1: Läroplanens arenor.

Det finns i verkligheten inga tydliga gränser mellan de olika arenorna, utan de påverkar varandra och är sammanflätade med varandra (Linde, 2000, s. 57). Exempelvis påverkar transformeringen och

realiseringen varandra då tolkningen av ämnesinnehållet och planeringen av det påverkar hur den konkreta undervisningen kommer att se ut. Dessutom kan elevernas mottagande av undervisningen på realiseringsnivå påverka hur läraren tolkar och omtolkar undervisningsstoffet. Även formuleringen och transformereringen påverkar varandra genom att styrdokumentens innehåll påverkar hur innehållet tolkas samt att tolkningen av dokumenten påverkar hur innehållet formuleras och omformuleras. Ett annat exempel är betygskriterier som formuleras och som sedan måste transformeras av lärare och leder till lärarens utformning och anpassning av undervisningen i realiseringen (Linde, 2000, s. 57).

I denna studie kommer fokus att vara på transformeringsarenan, d.v.s. hur lärare tolkar skolans och lärarens olika uppdrag, samt relatera och analysera deras svar genom att göra kopplingar till vad som sägs i aktuella styrdokument i formuleringsarenan. Realiseringsarenan lämnas därför utanför studien. Genom användning av begreppen formuleringsarena och transformeringsarena ska relationen mellan styrdokumentens innehåll samt lärarnas uppfattningar synliggöras i studiens analys.

Syfte och forskningsfrågor

Studien syftar till att undersöka och lyfta fram tolkningar av samt synen på skolans kunskapsuppdrag och demokratiuppdrag hos yrkesverksamma grundskollärare i skolans yngre år i relation till aktuella styrdokument. Forskningsfrågorna för studien är:

- Hur ser verksamma grundskollärare på skolans roll och uppdrag i samhället?
- Hur ser dessa lärare på skolans kunskapsuppdrag respektive demokratiuppdrag?
- Hur ser dessa lärare på lärarens roll och uppdrag i skolan?
- Hur förhåller sig lärarnas uttalanden till Lgr 11 och Skollagen?

Dessa frågor ska besvaras med hjälp av kvalitativa intervjuer och en kvantitativ webbenkät samt analyseras utifrån ett läroplansteoretiskt perspektiv.

Metod

Metod för datainsamling

När en studie ska utföras måste forskaren ta ställning till vilken sorts metod som ska användas för att kunna svara på studiens frågeställningar på ett tillfredsställande sätt. Två av de vanligaste metoderna som används är kvalitativ metod och kvantitativ metod (Troost, 1997).

En studie med *kvalitativ metod* syftar till att få en djupare bild och förståelse av ett fenomen, att hitta mönster och gestalta dess egenskaper för att få en ökad kunskap (Larsson, 2005; Troost, 1997). Detta kan göras bl.a. genom observationer, textanalyser, bildanalyser och intervjuer. Med hjälp av intervjuer, som är en av metoderna för denna uppsats, vill forskaren ta reda på ett fåtal personers tankar, känslor och värderingar kring ett fenomen för att analysera och hitta mönster kring dessa personers åsikter och tankar (Troost, 1997, s. 13). Intervjuer ger en djupare förståelse för hur människor resonerar och förstår ett visst fenomen (ibid., s. 15-16) och är därmed en lämplig metod för studien.

Med en *kvantitativ metod* söker forskaren istället en mer övergripande bild av ett fenomen för att kunna generalisera t.ex. hur ett flertal människor, eller en hel befolkning, ser på något. Detta kan exempelvis göras via enkäter där resultatet kan redovisas i siffror eller frekvenser (Troost, 1997, s. 8). Här är författaren inte intresserad av någon djup förståelse av hur människor tänker och resonerar som i intervjustudier utan istället en mer övergripande bild av hur de flesta människor statistiskt sett ser på något (ibid., s. 15).

I denna studie används både kvalitativ metod, i form av intervjuer med fem stycken verksamma grundskollärare för att få en djupare förståelse för deras syn på skolans uppdrag, samt kvantitativ metod i form av enkäter som ett komplement till intervjuerna för att få fram fler lärares röster. Genom att kombinera dessa två metoder kan dels en djup och dels en mer övergripande bild fås fram av lärarnas åsikter. Dessutom kan en jämförelse göras mellan enkätsvaren och intervju svaren för att se om det finns någon samstämmighet mellan lärarna.

Intervju(n)

En intervju, enligt Troost (1997), handlar om att intervjuaren ska försöka förstå den intervjuades tankegångar, föreställningsvärld och känslor samt svara på frågan *hur* snarare än *varför* (s. 33). Han menar också att en intervju inte ska ses som ett samtal där utbyte av erfarenheter och tankar sker. Intervjuaren ska hålla sig till bakgrunden och endast ställa frågor och följdfrågor medan den som blir intervjuad har "huvudrollen" som ska ge information (Troost, 1997, s. 31). Den som blir intervjuad får en ökad självkänedom medan den som intervjuar tar del av den information som har delgetts.

Intervjuer kan ha olika form och upplägg och kan beskrivas med begreppen standardisering och strukturering (Troost, 1997, s. 19f; Patel & Davidson, 2003, s. 71). *Standardisering* handlar om hur frågorna är utformade och deras ordningsföljd, t.ex. om en intervju har hög grad av standardisering har intervjun i förväg bestämda frågor som ställs i en specifik ordning till alla som blir intervjuade. Däremot om det är låg grad av standardisering bestäms istället frågeområden som ska tas upp men

där frågorna ställs mer spontant och kan komma i olika följd utefter vad som passar bäst i de enskilda intervjuerna (Trost, 1997, s. 19; Patel & Davidson, 2003, s. 72). Här finns det även stort utrymme för följdfrågor som kan dyka upp. I kvantitativa studier är det vanligt med hög standardisering medan det i kvalitativa studier är mer vanligt med låg standardisering (Trost, 1997, s. 19). *Strukturering* handlar om den intervjuades svarsutrymme och beror på hur frågorna ställs. I en strukturerad intervju får den intervjuade lite svarsutrymme och kan då handla om frågor som kan besvaras med ”ja” eller ”nej” – svaret är mer förutsägbart. Om intervjun däremot är ostrukturerad ställs öppna frågor utan fasta svarsalternativ och den intervjuade får då ett större svarsutrymme (Patel & Davidson, 2003, s. 72f).

För denna studie valdes tre olika frågeområden utifrån studiens syfte: *Deltagarens lärarbakgrund* där den intervjuade kort fick berätta om sin lärarbakgrund som en lätt introduktion till intervjun, *Skolans roll och uppdrag* där den intervjuade fick resonera kring syftet med skolan samt skolans kunskaps- och demokratiuppdrag, samt *Lärarens roll och uppdrag* där den intervjuade fick beskriva lärarens olika roller (se bilaga 3). Under varje område hade tre frågor förberetts och under intervjuerna ställdes också följdfrågor. Därmed kan intervjumetoden för denna studie anses ha haft en relativ hög standardisering men med relativt låg strukturering. Valet av intervju som metod grundar sig i studiens syfte att få förståelse för och lyfta fram lärares tankar och åsikter kring skolans och lärarens olika uppdrag och är den primära metoden för studien.

Enkät(en)

Enkäter används vid kvantitativa studier då syftet är att synliggöra vad ett flertal människor har för tankar och uppfattningar om något och kan utformas på många olika sätt med olika sorters frågor. Det finns bl.a. postenkäter, gruppenkäter och webbenkäter där både öppna och slutna frågor kan ställas med olika svarsalternativ (Trost, 2012). I denna studie har en webbenkät gjorts med frågor om lärarens bakgrund genom flervälsfrågor samt påståenden som läraren fått ta ställning till i en summationsskala ”av Likerttyp” (se bilaga 4). En Likertskala ska ha påståenden där de som svarar får ta ställning till dessa påståenden i en femgradig eller sjugradig skala, för att få fram människors attityder till något (Patel & Davidson, 2003, s. 84). Dessa påståenden testas först i en försöksgrupp för att se spridningen av svaren. Om spridningen på ett påstående är stor behålls det, men om spridningen är liten stryks påståendet. Momentet med försöksgruppen kan även uteslutas och kallas då istället för skalor ”av Likerttyp” (Trost, 2012, s. 167) vilket har gjorts i denna studie. Skalan som användes i webbenkäten var femgradig där 1 representerade ”Håller inte med alls” och där 5 representerade ”Håller med fullständigt”:

1. Håller inte med alls
2. Håller inte med
3. Tveksam
4. Håller med
5. Håller med fullständigt

Definitionerna för 2, 3 och 4 stod inte uttryckligen i enkäten men kan anses vara en rimlig tolkning utifrån definitionerna av 1 och 5 som stod tydligt formulerade i enkäten samt utifrån hur liknande enkäter har sett ut (Trost, 2012, s. 19; Patel & Davidson, 2003, s. 85).

Webbenkäten för denna studie gjordes via ett så kallat Google Formulär som kan skapas gratis med en Gmail-adress (d.v.s. Google mail). Det finns möjlighet att göra både öppna och slutna frågor, flervalfrågor, kryssfrågor och frågor som kan svaras i skalor eller texttrutor. För denna studie användes flervalfrågor för deltagarnas lärarbakgrund, skalor där deltagaren fick ta ställning till fem olika påståenden och slutligen en frivillig öppen fråga där deltagaren fick skriva övriga synpunkter i en textruta (se bilaga 4). Sammanlagt svarade 39 personer på enkäten, varav 37 av dem svarade under det första dygnet efter publiceringen. Enkäten är tänkt att komplettera intervjuerna för att få en större bild av vad ett större antal lärare har för åsikter om skolans olika uppdrag i jämförelse med intervjusvaren och är studiens sekundära metod.

Urval och datainsamling

När data ska samlas in för en studie måste ett urval göras då det i princip är omöjligt att samla in data från en hel befolkning. Beroende på tillgång till tid och resurser samt datainsamlingsmetod skapas ramar för datainsamlingen och gör att urvalet varierar i olika studier. Det finns olika sorters urval som kan göras – när det gäller urvalet för intervjuerna och enkäten i denna studie gjordes ett *bekvämlighetsurval*, som innebär att urvalet gjorts utifrån de informanter som funnits tillgängliga för forskaren (Trost, 2012, s. 31). Detta t.ex. genom att göra inlägg på olika sidor på Internet, lägga ut annonser i tidningar eller sätta upp anslag på lämpliga platser. Många av dem som fått ta del av informationen kommer sannolikt inte att ställa upp i studien men forskaren får helt enkelt använda sig av data som finns tillgänglig (Trost, 2012, s. 32).

Då intervjudeltagare för studien skulle hittas kontaktades skolor och lärare, först genom att ringa upp olika skolor och skicka ut informationsbrev via e-post, därefter genom enbart utskick av informationsbrev och slutligen genom att lägga upp informationsbrevet i gruppen ”Årskurs 1-3 Tips och idéer” på Facebook, en grupp för lärare och lärarstudenter att dela med sig av tips och idéer för undervisning i årskurs 1-3. Inga lärare visade intresse för deltagande via dessa sätt att ta kontakt. Detta kan ha berott på att skolorna och lärarna inte fick någon personlig kontakt och gjorde att lärarna inte kände sig tillräckligt engagerade för att delta. Det var i första hand lärare verksamma i årskurs F-3 som söktes till studien då den egna utbildningen riktar sig mot de årskurserna. Senare fick jag kontakt med fyra verksamma lärare via en kontakt som själv arbetar som lärare. En femte lärare fick jag kontakt med vid personliga besök till olika skolor för att få direkt kontakt med lärare och delade även då ut informationsbrev. När jag hade fått kontakt med de lärare som ville ställa upp på intervju bestämdes tid och plats efter deras önskemål. Alla intervjuer genomfördes på deltagarnas respektive skolor i enskilda tysta rum där inga intervjuer blev störda eller avbrutna, som också är en viktig aspekt när

intervjuer ska genomföras för att inte rubba relationen mellan intervjuaren och den intervjuade (Trost, 1997, s. 42). Varje intervju varade i ungefär tjugo minuter och spelades in med en diktafon för att lättare kunna bearbeta den insamlade empirin. Dessutom togs anteckningar på dator för att underlätta bearbetningen i efterhand.

I väntan på få svar från eventuella intervjudeltagare gjordes en webbenkät via Google Formulär som också publicerades i gruppen ”Årskurs 1-3 Tips och idéer”. Anledningen till att denna grupp valdes för urvalet var för att många medlemmar i gruppen upplevdes vara aktiva och engagerade lärare eller lärarstudenter som gärna utbyter erfarenheter och hjälper andra, utifrån egen erfarenhet som medlem i gruppen. Det var dock endast 39 av över 10 000 personer i gruppen som svarade på enkäten. Orsakerna till detta kan ha varit flera, t.ex. att ämnet för studien inte var tillräckligt intressant för medlemmarna, att de upplevde att de inte hade tid eller att det egentligen bara är en liten andel av medlemmarna som är aktiva i gruppen. Det kan även ha berott på att väldigt många lärarstudenter från olika lärosäten i Sverige under samma period (april 2015) lade upp frågor och enkäter i gruppen för sina examensarbeten och gjorde möjligen att enkäten för denna studie ”drunknade” bland alla andra, vilket kan ha påverkat deltagandet. Det kan också betyda att de som faktiskt svarade på enkäten var de som var särskilt intresserade av skolans kunskaps- och demokratiuppdrag.

Bearbetning och analys av data

Efter att intervjuerna hade genomförts transkriberades intervjuerna som var inspelade på en diktafon och skrevs sedan ner i textdokument på dator. Detta gjordes så fort som möjligt efter intervjuerna för att lättare kunna göra bearbetningen då intervjuerna fortfarande var färska i minnet. Ljudfilerna lyssnades igenom noggrant för att transkriberingen skulle bli så tydlig och utförlig som möjligt. Upprepningar av ord och ofullständiga meningar togs dock bort i transkriberingen då de inte tillförde något till empirin eftersom intervjudeltagarna då påbörjade en ny mening med tydligare förklaringar. Resultaten från enkäten sammanställdes först i Google Kalkylark men överfördes sedan till ett Excel-dokument då det upplevdes som mer lätthanterligt. Sammanställningen gjordes med hjälp av tabeller och diagram för att illustrera enkätsvaren.

Den insamlade empirin har analyserats med hjälp av de teoretiska utgångspunkter som nämnts i tidigare kapitel, d.v.s. läroplansarenor och läroplanskoder. Genom dessa analysverktyg ska empirin synliggöra hur lärare tolkar och resonerar kring skolans olika uppdrag (transformeringsarenan) i relation till de aktuella styrdokumenterna som styr skolans verksamhet (formuleringsarenan) samt vilka läroplanskoder och normer för kunskap som visar sig i lärarnas resonemang. Dessutom har delar från den tidigare forskningen använts i analysen och diskussionen av resultatet.

Etiska hänsynstaganden

Enligt Vetenskapsrådet (2011) ska forskaren ta hänsyn till rådande forskningsetiska principer då en studie ska utföras – särskilt då människor är inblandade i studien. Dessa kan också benämnas som

forskningsetiska *kodexar* som syftar till att klargöra regler för forskares ageranden mot försökspersoner och är alltså en samling av etiska regler (Vetenskapsrådet, 2011, s. 18). En av de viktigaste kodexarna är Helsingforsdeklarationen som ursprungligen är till för medicinsk forskning men som även används inom andra forskningsområden där människor är inblandade (ibid.). Helsingforsdeklarationen tar bland annat upp krav på informerat samtycke, att deltagarnas integritet skyddas genom konfidentialitet och att deltagandet i forskningen är frivillig (Vetenskapsrådet, 2011, s. 22; WMA, 2013; SLF, 2013). Personer som medverkar i forskning ska skyddas genom *individskyddskravet*, t.ex. genom att hindra dem från kränkningar eller andra skador samtidigt som individskyddet inte ska hindra forskning från att bedrivas då forskning kan bidra till förbättringar i samhället, vilket kallas för *forskningskravet* (Vetenskapsrådet, 2011, s. 18). Forskaren måste alltså väga mellan dessa två krav för en god forskning (ibid.). Dessutom ska insamlad empiri endast användas i forskningsändamål och därmed inte för kommersiellt bruk (ibid., s. 23).

Eftersom det i denna studie har gjorts både intervjuer och en webbenkät där människor deltagit har dessa krav tagits hänsyn till. De som deltagit i enkäten har varit anonyma eftersom de inte behövt fylla i några kontaktuppgifter utan ange endast kön, läroinriktning och antal år i yrket (se bilaga 4). Deltagarna fick information om studiens syfte och villkor i beskrivningen av enkäten som fanns i högst upp i enkäten, samt en kortare beskrivning i det inlägg där webbenkäten lades upp. Intervjudeltagarna fick först via e-post ett informationsbrev med all information om studiens syfte och villkor (se bilaga 1), när intervjuerna sedan skulle påbörjas fick deltagarna en medgivandeblankett att läsa igenom och skriva under på där villkoren för intervjun var redovisade (se bilaga 2). Medgivandeblanketten och informationsbrevet utformades efter de mallar som fanns tillgängliga för studenter registrerade på kursen ”Självständigt arbete 2 för grundlärare fk-3 och 4-6”. Deltagarna fick också godkänna att intervjun kunde spelas in med en diktafon, vilket alla deltagare godkände. Intervjudeltagarna har avpersonifierats i studien och fiktiva namn används för att benämna dem för att upprätthålla konfidentialitetskravet.

Giltighet och tillförlitlighet

Validitet och reliabilitet

En studies giltighet och tillförlitlighet benämns ofta som studiens validitet och reliabilitet. Validitet innebär att studien mäter det som är avsett att mäta, t.ex. genom att använda sig av de rätta mätinstrumenten och ha sitt syfte i åtanke vid formuleringar av frågor (Trost, 2012, s. 63). Om syftet är att få fram hur lärare resonerar kring något går det till exempel inte att göra en observation, eftersom det då inte mäts det som ska mätas. I en observation är det svårt att få fram hur lärare resonerar, men istället kan en få syn på hur lärare agerar och uttrycker sig – syftet och forskningsfrågorna måste hänga ihop med datainsamlingsmetoden för att studien ska få sin validitet. Förutom att välja rätt metod är det också viktigt att formulera rätt frågor för att få fram de svar som önskas (Trost, 1997, s. 101).

Reliabilitet innebär att en mätning är tillförlitlig, t.ex. att samma resultat skulle fås om studien upprepades flera gånger med samma förutsättningar och att författarens förförståelse är transparent. Trost (2012) tar upp fyra aspekter av reliabilitet (s. 62):

1. *Kongruens* innebär att man ställer ett antal liknande frågor för att få en nyanserad bild av ett visst fenomen.
2. *Precision* handlar om hur intervju- eller enkätsvar registreras, t.ex. ökar precisionen ju tydligare en enkät är utformad.
3. *Objektivitet* handlar om hur olika forskare registrerar och tolkar svar – ju mer lika desto högre objektivitet.
4. *Konstans* betyder att attityder eller ett fenomen inte ändrar sig, d.v.s. att svar inte bara ändras beroende på *när* ett svar ges.

Reliabilitet används vid kvantitativa studier då något mäts. För att något ska ha hög reliabilitet ska det också vara standardiserat, alltså att frågor ska vara bestämda, tydliga och strukturerade samt lika för alla som svara på frågorna (Trost, 2012, s. 62f).

Enligt Trost (2012) används begreppen reliabilitet och validitet endast vid kvantitativa studier (s. 63). I denna studie har det använts både kvantitativ och kvalitativ metod och därmed kommer reliabilitet och validitet tas i beaktande när det gäller studiens kvantitativa del, d.v.s. enkäten, men inte när det gäller de kvalitativa intervjuerna. Giltighet och tillförlitlighet i kvalitativa studier grundas på andra kriterier som tas upp nedan.

Kvalitet i kvalitativa studier

Då det gäller kvalitet i kvalitativa studiers resultat gäller det att forskaren fångar upp det väsentliga i empirin och gör en rimlig tolkning av den för att ge läsaren nya perspektiv på ett fenomen (Larsson, 2005, s. 11). Detta görs genom en systematisering av upptäckter, att hitta mönster i den insamlade empirin och dra rimliga slutsatser. Kärnan i kvalitativa studier är just att gestalta och tolka ett fenomen för att ge läsaren nya perspektiv och ett nytt sätt att se på verkligheten (Larsson, 2005, s. 2). Det är denna gestaltning och tolkning, genom god retorik, som ökar den kvalitativa studiens validitet som också kallas för dess *heuristiska värde* och ger då ett kunskapstillskott:

En kvalitativ studie som beskriver en företeelse på det sätt som folk i allmänhet ser den framstår som poänglös. Kravet som finns där är att den kvalitativa studien skall ge ett kunskapstillskott genom själva gestaltningen. En lyckad analys resulterar i ett nytt sätt att se på verkligheten; nya kategorier för tänkandet; det kan vara begrepp, mekanismer, eller att en företeelse har kunnat relateras till ett sammanhang som gör något obegripligt rimligt - man kan förstå det. (Larsson, 2005, s. 18)

En annan viktig aspekt av detta är att det finns en stark empirisk förankring, d.v.s. koppling mellan verklighet och tolkning (Larsson, 2005, s. 20f). Detta kan göras genom att forskaren exempelvis i en intervjustudie tydligt redovisar sina intervjusvar och tolkning av dem för att läsaren ska kunna dra slutsatsen om forskaren gjort rimliga tolkningar och slutsatser. Det är utifrån dessa kriterier som den kvalitativa delen av denna studie, närmare bestämt intervjuerna, som kvaliteten och studiens tillförlitlighet ska betraktas. Genom studien ska därmed nya tankar och perspektiv ges till läsaren om skolans och lärarens uppdrag samt hur verksamma lärare tolkar dessa uppdrag.

Reflektion över metoden

Då intervju- och enkätfrågor skulle utformas valdes en del bakgrundsfrågor om deltagaren: kön, yrkesinriktning, antal år i läraryrket samt vilken läroplan som var aktuell under deltagarnas utbildning. Tanken var att använda dessa variabler i analysen för att se om det fanns några skillnader mellan de olika grupperna, dock valdes detta bort då det i resultatet inte syntes några större skillnader mellan dem. Det var alltså ingen särskild grupp som stack ut i någon fråga och därmed gjordes analysen enbart efter de inkomna svaren utan att jämföra med lärarnas bakgrund.

Till en början var det tänkt att lärarnas svar skulle analyseras i relation till de läroplaner som de själva hade haft under sin utbildning, men detta valdes bort på grund av platsbrist och istället lades fokus på de aktuella styrdokumenterna Lgr 11 och Skollagen som alla lärare ska följa. Andra styrdokument som hade kunnat tas upp är *Allmänna råd* och *Lärares yrkesetiska principer* men detta valdes också bort på grund av platsbrist i studien.

I enkäten skulle deltagarna ange sitt kön och då valdes de två alternativen ”kvinna” och ”man”. I efterhand kom tanken att det även borde ha funnits ett tredje alternativ, t.ex. ”annat”, för de personer som anser sig ha en annan könstillhörighet. Frågan om kön hade också kunnat tas bort då den i slutändan inte användes i analysen.

Enkätens validitet kan vara relativt låg då lärarnas svar visade sig vara tvetydiga då flera som deltagit exempelvis hade svarat 5 både på påståendet om att skolans viktigaste uppdrag är att förmedla ämneskunskaper och att förmedla demokratiska värden. Tanken var att de som exempelvis svarade 5 på det ena skulle svara 2 på det andra, att det skulle vara större skillnader mellan svaren, men det blev alltså inte på det sättet. Detta kan ha berott på hur enkäten var utformad, att lärarna vid varje påstående fick svara 1-5. Svaren hade möjligen sett annorlunda ut och varit mer värdefulla om enkäten exempelvis hade varit utformad på detta sätt istället:

Vad är skolans viktigaste uppdrag?

Kunskapsuppdraget	1	2	3	4	5	Demokratiuppdraget
-------------------	---	---	---	---	---	--------------------

Att lägga ut en enkät i gruppen ”Årskurs 1-3 Tips och idéer” kan ha sina för- och nackdelar: de som svarar är sannolikt engagerade lärare som bryr sig om god undervisning och utbildning och som

gärna delar med sig av erfarenheter och synpunkter, däremot blir det svårt att veta vilka lärare som valt att *inte* svara på de enkäter som läggs ut. Detta innebär att det inte varit möjligt att göra en bortfallsanalys, d.v.s. en analys av bortfallet utifrån svarsfrekvensen, t.ex. om det var äldre eller yngre lärare som valde att inte svara (Trost, 2012). Vid en låg svarsfrekvens är det även viktigt att vara försiktig med den data som samlats in och inte dra några förhastade slutsatser av resultatet.

Deltagare och kontexter

Nedan kommer en kort beskrivning av de fem verksamma lärare som deltagit i intervjustudien och de skolor som de arbetar på för att i nästa kapitel redogöra för deras svar. De fem deltagarna benämns som Agneta, Britta, Cecilia, Desirée och Eva och är fiktiva namn.

Agneta har arbetat som lärare i grundskolan i elva år och arbetar för tillfället i årskurs 2. Innan dess har hon arbetat som förskollärare i förskoleklass i fyra år. Agneta har i grunden en förskolläraryr utbildning men har sedan vidareutbildat sig till lärare i ämnena matematik och svenska. Hon berättar att det var hennes småskolefröken som inspirerade henne till att bli lärare och att hon alltid har tyckt om skolan: ”en fantastisk värld där man får se elever utvecklas”.

Britta har jobbat i skolan i sjutton år och är 1-7 lärare med inriktning mot idrott, matematik och svenska. Hon är också förstelärare sedan en tid tillbaka. Britta började arbeta i skolan efter en lång mammaledighet, först på fritids med fria aktiviteter på skoltid och därefter, då hon märkte att hon ville jobba med barn och att arbetslaget på skolan uppmuntrade henne, blev hon så småningom lärare.

Cecilia har arbetat som lärare i tjugo år och har inriktningen Ma/NO i åren 1-7. Hon tog sin lärarexamen i mitten på 1990-talet och arbetar idag i årskurs 4. Det som fick henne att bli lärare var dels ett samhällsintresse och dels ett intresse för barn och ungdomar – ”att få vara med och påverka nästa generation”.

Desirée är förskollärare som arbetar i förskoleklass och på fritidshem sedan tio år tillbaka. Innan dess har hon arbetat i förskolan i sjutton år. Redan när hon skulle söka till gymnasiet visste hon att hon ville jobba med barn och efter gymnasiet blev det naturligt för henne att söka vidare till förskolläraryr utbildningen.

Eva är 1-7 lärare med inriktning mot Ma/NO och engelska. Hon har jobbat som lärare i femton år och är nu även förstelärare. Eva berättar att hon från början inte tänkt bli lärare, utan läste först matematik för att det var kul. Sedan jobbade hon som assistent i ett halvår och tyckte då att det verkade vara kul att lära andra, vilket ledde till att hon sökte sig till lärarutbildningen och läraryrket.

Agneta, Britta och Desirée arbetar på en F-9 skola med drygt 200 elever i en mindre tätort med relativt hög andel elever med utländsk bakgrund och elever med behov av särskilt stöd. Cecilia arbetar också på en F-9 skola i en mindre tätort men med drygt 300 elever där skolan har en låg andel elever med utländsk bakgrund och hög andel välutbildade föräldrar. Eva arbetar på en skola med årskurserna F-4 i en större tätort med ca 400 elever där de också har en hög andel välutbildade föräldrar och låg andel elever med utländsk bakgrund.

Resultat och analys

I detta kapitel redovisas och analyseras först intervjuvaren och därefter enkätvaren i relation till vad som står i styrdokumentet om skolans och lärarens roll och uppdrag. Kapitlet avslutas med en slutsats av den analyserade empirin.

Intervjusvar

Skolans roll och uppdrag

Intervjuerna inleddes med att lärarna fick delge sin syn på skolans roll och uppdrag i samhället, alltså vad som är syftet med skolan enligt dem. Det framkom olika svar men med vissa gemensamma och återkommande uttalanden. Agneta och Desirée betonade att skolans syfte är att skapa trygga och samhällsmedvetna medmänniskor som ska kunna samspela med alla sorters människor i ett samhälle, att ge eleverna en stark grund att stå på för att som vuxna kunna verka i samhället på bästa sätt. Agneta sammanfattade skolans syfte med dessa ord:

Det övergripande syftet tycker jag är att vi ska få dugliga vuxna av de här barnen. Vi ska forma de här barnen så att de blir ansvarstagande vuxna, som kan vara många olika saker: att stärka dem så att de kan göra bra val, att ge dem en trygg bas att stå på, grundkunskaper att läsa, räkna och skriva naturligtvis, men också förmågan att kunna ta goda beslut, kunna väga in vad som är ett bra beslut för mig och min omgivning. (Agneta)

I Agnetas svar framkom dels skolans fostrande del, att forma barnen till ”ansvarstagande vuxna”, samtidigt som hon menade att skolans kunskapsförmedlande del, att lära elever att läsa, räkna och skriva, finns i det också. Desirée svarade att syftet är att ge elever en bra social grund:

Som lärare i förskoleklass, det som jag vill förmedla till barnen, är mycket den sociala biten, alltså ge en stark grund att stå på för att bli bra medmänniskor för det tycker jag är viktigt att de får med sig, för har du en bra social grund att stå på då klarar du dig bra i samhället sen. (Desirée)

Vidare tyckte Desirée att skolans roll och uppdrag även är att skapa nyfikenhet och intresse för lärande. Även Britta lyfte fram skolans fostrande del med svaret ”*Vi skapar dem till samhällsmedvetna medborgare*”, men tyckte däremot att skolans främsta syfte är att ge elever kunskap för livet. Eva tyckte att skolan är till för att ge elever en grund i alla ämnen samt att de ska nå kunskapsmålen och uttryckte att ”*Huvudsyftet är ju att de ska lära sig saker*”. Eva sade vidare att skolan också har en fostrande roll:

Sen har den väl en fostrande roll också, fritids är ju också skolan men jag är ju inte alls fritidspedagog utan jag är ju lärare. Det är klart, jag är jättemycket ute på raster och hjälper dem med olika saker som inte har med skolan att göra, men huvudsyftet är ju att de ska lära sig saker. (Eva)

Eva verkade tycka att fostrandet mer tillhör fritidshemmet och att hjälpa elever på rasten är saker som egentligen ”inte har med skolan att göra”. Cecilia däremot menade att skolan både har en fostrandande roll och en lärande roll, men att föräldrarna fostrar på individnivå medan skolan fostrar på gruppnivå där lärarna ser eleven i ett sammanhang med andra elever.

Utifrån lärarnas första uttalanden framkommer den demokratiska läroplanskoden som betonar utbildningens betydelse för ett demokratiskt samhälle, men kan också ses som en moralisk kod där moralen är demokratin som ska överföras till nästa generation – med andra ord en politisk kod (Linde, 2000, s. 38). Framförallt var det Agneta som ansåg att skolans syfte är att forma dugliga och ansvarstagande vuxna, eller samhällsmedvetna medborgare som Britta uttryckte det. Detta kan härledas till läroplanens värdegrund som talar om *”individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande”*, fostran till *”ansvarskännande individer och medborgare”* samt att *”utveckla deras förmåga att ta ett personligt ansvar”* (Lgr 11, 2011, s. 7-9). Även Desirée och Cecilia lyfte skolans fostrandande roll, att lära elever att interagera med andra barn och att bli bra medmänniskor som också kan rymmas i den demokratiska läroplanskoden.

En vetenskapligt-rationell kod samt en nyttokod visar sig också då Britta och Eva underströk kunskaper för livet, att de ska lära sig saker och nå kunskapskraven. Dessutom att skolans fostrandande del, utifrån Evas uttalande, primärt tillhör fritidshemmet vilket verkar vara en tolkning av att det enbart är kunskapsförmedling som ingår i lärarrollen och skolans uppdrag. Detta visar på en vetenskaplig världsbild och rationell bild av världen som tillhör den realistiska koden då kunskaperna hamnar i centrum samt nyttan av dem i en rationell kod. Kunskapsförmedling som skolans uppdrag kan givetvis också hittas i läroplanen då det finns ett helt kapitel med flera olika kursplaner som innehåller mål och kunskapskrav som elever ska uppnå (Lgr 11, 2011). Desirée lyfte fram skapandet av nyfikenhet och intresse för lärande, som också hänger ihop med skolans strävan efter att skapa lusten att lära hos elever och uttrycks i Skollagen:

Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. (SFS 2010:800, kap. 1, 4 §)

Lärarnas svar tyder därmed på att det finns ett relativt tydligt samband och en samstämmighet mellan formuleringsarenan och transformeringsarenan då det finns likheter mellan lärarnas svar och innehållet i Lgr 11 och Skollagen. Lärarna hänvisade aldrig till något styrdokument i intervjuerna men deras tankar kring skolans roll och uppdrag kommer sannolikt från rådande värderingar och diskurser i samhället som också genomsyrar styrdokumentet som de måste följa som lärare.

Kunskapsuppdraget vs demokratiuppdraget

Därefter fick lärarna resonera kring skolans kunskapsuppdrag och demokratiuppdrag samt förhållandet mellan dem. Alla uttryckte på något sätt att de båda uppdragen är viktiga och sammanflätade med varandra och att en därför inte kan ta bort det ena eller det andra från skolan –

”särskilt inte kunskapsdelen” menade Eva. Enligt Cecilia är kunskaperna viktiga men att kunskap inte kan tas in om det inte finns ett tryggt klimat i klassen eller på skolan – en balans måste hittas mellan de två uppdragen och att de går hand i hand:

Jag tror att de måste gå hand i hand för jag tror inte att vi kan gå förbi fostransuppdraget och bara koncentrera oss på kunskaperna därför det handlar ju också mycket om, i alla fall i den svenska skolan, att få en bra stämning och våga göra fel och sådär till exempel. Att skapa ett klimat som gör att kunskap faktiskt utvecklas. Men sen får man ju inte heller grotta in sig i det så att det blir för stor fokus på bara det sociala för då kanske man glömmer lite utav kunskapsuppdraget. Det är ju någonstans där emellan, det är inget lätt uppdrag. (Cecilia)

Cecilias syn på relationen mellan de två uppdragen fanns som sagt även hos de andra lärarna, t.ex. svarade Britta att det inte går att bara undervisa i ämnen utan att också ta hänsyn till den sociala biten, *”Annars har vi ett sambälle tror jag som inte blir så bra i slutändan. Vi måste kunna markera och tala om vad som är rätt och fel.”* menade hon. Kunskapsuppdraget, enligt alla lärarna, stärker dock eleverna som individer då kunskaperna ger självförtroende vilket leder till allmänbildade och trygga vuxna i framtiden och är utvecklande för individen: *”Man måste ha rena kunskaper också, för de kunskaperna bygger också självförtroendet. Knäcker du inte läskoden i ettan så tär det på ditt självförtroende.”* som Agneta hävdade.

På frågan om vilket uppdrag, kunskapsuppdraget eller demokratiuppdraget, som är det allra viktigaste uppdraget om de var tvungna att välja svarade fyra av lärarna demokratiuppdraget. Lärarna motiverade svaret bl.a. med att kunskaper är viktiga men att man inte kan använda sig av kunskap om man inte kan leva tillsammans med andra. Så här svarade Desirée på frågan:

Demokratiuppdraget, att kunna leva tillsammans i ett samhälle för att fungera helt enkelt, för jag tror att kunskapen kommer därefter. Kunskapen är oerhört viktig för att utveckla sig själv, men jag tror inte att du kan använda dig av kunskap om du inte klarar av att leva tillsammans med andra människor. (Desirée)

Britta hävdade att föräldrar förväntar sig att skolan och läraren ska förmedla kunskaper men att hon själv tycker att kunskaper även kan förvärfvas senare i livet och att det viktigaste är att eleverna skapas till välfungerande människor i samhället:

Söker man jobb så har man möjlighet att utbilda sig inom sitt arbete när man blir äldre. Ibland kanske inte alla kunskaper är jätteviktiga som vi förmedlar, men däremot så är det väldigt viktigt att vi skapar välfungerade människor i samhället. (Britta)

Demokratiuppdraget, som Agneta kallade för *”de övergripande sakerna”*, står högre upp och är det ultimata målet men att det uppnås genom att ge eleverna de kunskaper som står i läroplanen:

Så på något sätt så står de här övergripande sakerna högre upp, det är dit vi ska genom att ge dem de här kunskaperna, så tror jag att de blir de här stabila människorna som vi vill att de ska vara. (Agneta.)

Kunskaperna som förmedlas i skolan används som ett verktyg för att nå demokratiuppdraget som då är skolans viktigaste uppdrag enligt Agneta. Eva däremot var den enda av de fem lärarna som svarade att kunskapsuppdraget är skolans viktigaste uppdrag med motiveringen att skolan är till för att ge eleverna grundkunskaper i alla ämnen och att fostran i första hand ska ligga på föräldrarna:

Jag tycker inte att det ska ligga på skolan att man ska fostra barnen, jag har ju för det första inte fått någon utbildning i det överhuvudtaget, men det är klart det går ju inte heller att ha utbildning om det inte är trevligt i klassrummet, att det är schysst klimat i klassrummet. Men så länge det är det så är det kunskapsuppdraget som är det viktigaste, för deras framtid så är det viktigast tycker jag. (Eva)

Hon förklarade trots det att det i praktiken är mycket mer fostrande än kunskapsförmedling som sker på lågstadiet och att det egentligen inte är fel men att fostrandet kan ta överhanden. Eva påpekade också att fostransdelen varierar beroende på vilket område läraren jobbar i. I det område som hon arbetar i är en mycket stor del av eleverna från välutbildade familjer och hon hävdade då att föräldrarna är duktiga på fostransdelen och att de mer kan fokusera på kunskaperna:

Det är ju välutbildade föräldrar som bor här, och det betyder ju inte att barnen inte har några problem, men det betyder ju att föräldrarna förväntar ju sig att det är kunskap som man ska hålla på med i skolan. (Eva)

De intervjuade lärarna påpekar dock, som redan nämnt, att de två uppdragen är viktiga, att de går hand i hand eller starkt sammanflätade och att man därför inte enkelt kan välja bort det ena eller det andra uppdraget – har eleverna en trygg social miljö hänger även kunskaperna lättare med.

I lärarnas uttalanden överlag visar sig den demokratiska läroplanskoden eller politiska koden ännu än gång då fyra av fem lärare svarade att demokratiuppdraget är skolans viktigaste uppdrag om de var tvungna att välja mellan kunskapsuppdraget och demokratiuppdraget. Svaren tyder på att det som har formulerats i formuleringsarenan stämmer överens med lärarnas tolkningar av deras uppdrag som lärare eftersom den demokratiska eller politiska koden är framträdande i både Lgr 11 och Skollagen. Den demokratiska läroplanskoden kan som tidigare nämnts också kopplas till den moraliska läroplanskoden, även om det inte handlar om någon kristen eller nationalistisk moral, men det är en demokratisk moral som ska föras vidare till nästa generation för att bibehålla ett demokratiskt samhälle och kan kallas för en politisk kod. Agneta t.ex. uttryckte att skolan är till för att fostra dugliga samhällsmedborgare och att det viktigaste är att eleverna i framtiden ska kunna fungera på ett bra sätt i samhället – detta kan sägas vara en sorts moral som Agneta vill förankra i den yngre generationen.

Även den rationella läroplanskoden visar sig i intervjusvaren eftersom lärarna visar att de anser att skolan ska förbereda dem för ett framtida liv vilket alltså är ett nyttotänkande, samt den realistiska

läroplanskoden i Evas intervjusvar då hon betonade kunskapsuppdraget samt ansåg att det inte ska ligga på skolan att fostra och att fostrandet i skolan idag får för stor plats. Detta kan förklaras dels med att Eva jobbar i ett välutbildat område där föräldrarna kräver att lärarna fokuserar på kunskapsuppdraget och att eleverna får en bra fostran hemifrån, men också med att det i samhället och inom politiken har påpekats att den svenska skolan har fått sämre kunskapsresultat de senaste åren jämfört med andra länder i världen (Carp, 2013). Skolområde kan möjligen ha betydelse för lärares syn på kunskap och fostran i skolan utifrån Evas svar, detta är dock oklart och endast ett exempel. Cecilia som också arbetar på en skola med en högre andel välutbildade föräldrar uttryckte inte att fostran inte hör hemma i skolan, utan betonade istället att både kunskaper och fostran är viktigt.

Förutom ovan nämnda läroplanskoder visar sig också kopplingen mellan formuleringsarenan och transformeringsarenan då lärarnas svar kan anknytas till delar av Skollagen samt läroplanen Lgr 11, t.ex. att *"Grundskolan ska ge eleverna kunskaper och värden"* och *"att den bidrar till personlig utveckling samt förbereder eleverna för aktiva livsval"* samt att den ska främja *"social gemenskap och ge en god grund för ett aktivt deltagande i samhällslivet."* (SFS 2010:800, kap. 10, 2 §). Dessutom ska skolan utveckla elever till *"kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare."* samt *"förbereda dem för att leva och verka i samhället"* (Lgr 11, 2011, s. 9) och *"ansvara för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem"*. (Lgr 11, 2011, s. 13). Detta uttrycktes också på något sätt av de intervjuade lärarna och påvisar igen att det finns ett samband mellan lärarnas uttalanden och resonemang och det som står i den aktuella skollagen (SFS 2010:800) och läroplanen för grundskolan (Lgr 11, 2011), d.v.s. att det finns en koppling mellan transformeringsarenan och formuleringsarenan. Även om inte lärarna uttryckligen hänvisade till några styrdokument när de beskrev skolans uppdrag är det troligt utifrån deras svar att styrdokumentet, som reflekterar samhällets värderingar, påverkat lärarna och deras tankegångar.

Lärarens roll och uppdrag

Sista frågeområdet för intervjuerna var *Lärarens roll och uppdrag* där första frågan var "Vad är lärarens roll i skolan?". Enligt Britta är lärarens primära roll att undervisa men också att vara en förebild och en vuxen som eleverna kan prata med. Förutom detta ansåg Britta att lärare idag även är vaktmästare, kuratorer och föräldrar – lärarens roll har utökats menar hon. Enligt Cecilia är lärarens roll att vara aktiv och engagerad i sin klass och att både se till den sociala utvecklingen och kunskapsutvecklingen hos eleverna, detta genom att lära känna sina elever och skapa goda relationer. Desirée hade uppfattningen att lärarens roll är att lära ut kunskap och göra barnen nyfikna, intresserade och medvetna, samt förbereda eleverna på skolans värld och den sociala interaktionen. Enligt Eva är lärarens roll att "se barnen" och att eleverna når kunskapsmålen men att läraren även har många andra uppgifter, som att se till att eleverna får i sig mat, att lösa konflikter, att sätta upp gardiner osv. Slutligen menade Agneta att lärarens roll bör vara att slussa eleverna till deras framtida liv som ansvarstagande samhällsmedborgare men att det utöver detta även ingår dokumentation i lärarrollen som tar mycket tid och som skulle kunna läggas på undervisning istället.

Enligt dessa lärare innebär lärarrollen därmed många saker, dels saker som anses som självklara såsom undervisning och att skapa nyfikenhet och intresse för lärande, men även saker som inte lika självklart ingår i lärarrollen såsom dokumentation, att vara en kurator eller vaktmästare och att sätta upp gardiner. De upplever att de har många roller som lärare. Cecilia menade också att lärarrollen idag är diffus eftersom alla som gått i skolan anser att de får bestämma och tycka som de vill om skolan, men att den som blir lyssnad på minst är professionen själv, med andra ord lärarna:

I debatten nu så är det mycket som tas från alla runt omkring: det är politiker som tycker hur lärarrollen ska se ut, föräldrar tycker och elever påverkar lärarrollen. Men den som minst hörs i debatten tycker jag är lärarna själva, och de blir ju inte heller lyssnade på, liksom man lyfter inte upp det riktigt. Lärarrollen är diffus som den är just nu och det är väl också en brytningspunkt, vi vet väl inte riktigt hur vår skola ska vara – det är ju en utvecklingsfas. (Cecilia)

Cecilia upplever alltså att lärarnas synpunkter och åsikter inte tas på allvar vilket gör att lärarrollen blir diffus eftersom så många andra har starka åsikter om hur skolan ska vara och styras. Desirée upplever att förskollärare i förskoleklass har en mer fostrande roll än andra lärare som har mer fokus på kunskapskraven:

Vår roll är inte bara en som ska förmedla kunskap utan man måste ju hjälpa till med mycket. Det tror jag förskollärare i förskoleklass gör ännu mer än vad andra lärare gör för vi har den här övergången. Lärarna i låg- och mellanstadiet har ju mer fokus på kunskap och lärandet än vad jag har eftersom de har mål som ska uppfyllas. Sen att man ser att barnen utvecklas, det är det som är viktigt känner jag. (Desirée)

Som lärare i förskoleklass har inte Desirée några kunskapskrav att tänka på eftersom hennes elever inte följer kursplanerna i läroplanen och går hos henne i endast ett år. Det blir därför mer fokus på att socialisera in eleverna i skolans värld, att lära dem hur en interagerar med andra barn (och vuxna), framförallt i grupp. Detta syns även i Desirées och Agnetas uttalanden: de två av de intervjuade som har sin bakgrund i förskolan betonar skolans sociala och fostrande roll mer än de andra.

Lärarrollen tycks vara mångfacetterad utifrån lärarnas uttalanden, men de två teman som tycks vara återkommande är *kunskaper* och *relationer*. I det första temat innebär lärarrollen att undervisa, att se till elevernas kunskapsutveckling, att lära ut kunskap samt att eleverna ska nå kunskapskraven. Detta kan också härledas till den realistiska läroplanskoden och kursplanerna samt de riktlinjer som står skrivna i läroplanen t.ex. att *"Läraren ska samverka med andra lärare i arbetet för att nå utbildningsmålen"* och *"organisera och genomföra arbetet så att eleven upplever att kunskap är meningsfull och att den egna kunskapsutvecklingen går framåt."* (Lgr 11, 2011, s. 14).

I det andra temat ingår det i lärarrollen att vara en vuxen förebild som elever kan vända sig till och prata med, att vara engagerad och skapa goda relationer till sina elever, att se till den sociala utvecklingen och hjälpa dem med den sociala interaktionen samt att slussa eleverna till deras framtida liv som samhällsmedborgare. Detta kan först och främst länkas till det liberal-progressivistiskt

orienterade synsättet (Johnson & Whittington, 1994; Thornberg, 2004) som dominerar i lärarnas uttalanden då lärare i den kategorin ser sig som handledare för eleverna där det finns en god kommunikation och relation mellan elever och lärare samt en trygg lärmiljö och att lärare med detta synsätt förutom kunskapsförmedling också ser fostran som en del av läraryrket – alla dessa aspekter visar sig också i intervju svaren. Dessa aspekter visar sig också i skolans värdegrund och läroplanen, exempelvis: *”Eleven ska i skolan möta respekt för sin person och sitt arbete. Skolan ska sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära.”* samt *”Personlig trygghet och självkänsla grundläggs i hemmet, men även skolan har en viktig roll.”* (Lgr 11, 2011, s. 10) som alltså lyfter fram skolans sociala och relationella sida som lärarna också uttryckte. Dessutom visar detta på en demokratisk kod då eleven ska mötas av respekt och att skolan ska vara en social gemenskap samt en rationell kod eftersom eleven ställs i centrum.

När det gäller Cecilias frustration över att lärarna inte blir lyssnade på i samhället är detta en reaktion på hur politiker och media framställer och diskuterar skolan och lärarrollen utan att ta hänsyn till professionen själv. Detta visar hur inte bara styrdokument men också media och allmänna åsikter i samhället tränger sig in i transformeringsarenan och påverkar lärarna. Enligt Cecilia finns det ingen tydlig bild av vad lärarrollen egentligen innebär eller hur den ska vara eftersom många andra utanför skolans värld har många åsikter om skolan. En kan fundera om det möjligen skulle behövas tydligare riktlinjer om lärarrollen från formuleringsarenan för att motverka detta.

Har fostransuppdraget försämrat skolresultaten?

På frågan om skolans fostrande roll har fått en alltför stor del i skolan och om det har påverkat svenska elevers skolresultat negativt framfördes ett antal olika svar. Lärarna var till stor del överens om att fostransdelen tar mycket plats i skolans verksamhet men mindre överens om det faktiskt påverkar elevernas skolresultat negativt.

Agneta och Cecilia upplevde att fostran i skolan faktiskt har försämrat elevers kunskaper. Agneta menade att dagens elever är mindre allmänbildade än för bara tio år sedan eftersom barn idag inte är delaktiga i familjelivet och vardagen på samma sätt som förut och att hon önskar att föräldrarna hade en större ”fostransbit” som hon kallade det. Cecilia svarade att det inte räcker med att bara läraren fostrar, utan föräldrar har ett ansvar att fostra sina barn på individnivå och att de elever som får fostransbiten med sig hemifrån också har en fördel att ta in kunskaper. Dessutom menade Cecilia att det är viktigt att föräldrarna har en positiv inställning till skolan för att eleverna ska sköta sig och att det blir en trygg klassrumsmiljö. Desirée och Eva var mer osäkra på om kunskaperna hos elever har fått lida på grund av skolans fostrande del. Desirée tyckte att fostran har en stor del i skolan, särskilt i förskoleklassen, och att det handlar om att olika individer med olika uppfostran samlas och ska fungera ihop vilket också är viktigt. Eva tyckte att skolan de senaste åren har börjat fokusera mer på kunskaper, vilket enligt henne är positivt, men att den svenska skolans värdegrund är viktig:

Nu vet jag inte hur det är i Finland, men där kan jag tänka mig att man går i skolan och sen går man hem och så ägnar man ganska mycket tid åt läxor och det är väldigt mycket skola, och de har ju bättre resultat än vad vi har men samtidigt så vet jag inte hur de mår. Vi har ju värdegrunden som är bättre och sådär och det är ju jätteviktigt hur man är mot varandra, man vill inte ha människor som mår dåligt i samhället heller. (Eva)

Utifrån Evas perspektiv är kunskaperna viktiga men också värdegrunden som beaktar elevernas välmående. Britta svarade att fostran i skolan inte har haft en negativ påverkan på elevernas kunskaper och sade att eleverna får kunskaperna med sig om det är ett tryggt klimat i klassrummet där eleverna känner förtroende för varandra. Britta var också den enda av de fem lärarna som svarade ett tydligt ”nej” om fostrandet försämrat elevernas kunskapsresultat.

Trots att majoriteten av lärarna som hade intervjuats ansåg att skolans viktigaste uppdrag är att fostra demokratiska medmänniskor tyckte de också att fostran fått en väldigt stor del i skolan och att det kan ha påverkat kunskapsresultaten. Det var bara Britta som var övertygad om att fostransdelen inte har påverkat skolresultatet negativt. Eva och Desirée var tveksamma medan Agneta och Cecilia ansåg att fostrandet hade gett en negativ påverkan. Detta är intressant då åtminstone Agneta var mycket positiv till skolans demokratiuppdrag men anser att föräldrarna behöver ta ett större fostransansvar medan Eva som var ”negativ” till skolans fostrande roll inte var helt övertygad om att fostrandet lett till sämre resultat. Agnetas och Cecilias syn på att elevernas föräldrar bör ta större ansvar över fostrandet är ett perspektiv som finns i det traditionellt orienterade synsättet där lärare anser att lärarens roll är att utbilda medan det är föräldrarnas uppgift att fostra sina barn (Johnson & Whittington, 1994; Thornberg, 2004). Detta går emot deras tidigare uttalanden om att skolan också ska fostra dem demokratiskt och deras liberal-progressivistiska synsätt med fokus på fostran och relationer.

I läroplanen för grundskolan står det att *”Skolan ska vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Arbetet måste därför ske i samarbete med hemmen”* (Lgr 11, 2011, s. 9). Utifrån citatet kan det tolkas som att familjen har det primära ansvaret för barnets eller elevens fostran men att skolan också ska stödja familjerna i fostrandet. Detta innebär att lärarnas svar till viss del stämmer överens med det som står i läroplanen men att läroplanen tydligare uttrycker skolans uppdrag att stötta familjerna i elevernas fostran. Det står också att alla som arbetar i skolan t.ex. ska *”medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen”* och *”i sin verksamhet bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor”* (Lgr 11, 2011, s. 12), som i allra högsta grad är en del av skolans demokrati- eller fostransuppdrag och kan eller ska inte enbart ligga på elevens familj.

Enkät svar

Nedan redovisas resultaten från de 39 enkätsvaren från webbenkäten (se bilaga 4). I tabell 1 illustreras svaren i en tabell där påståendena som deltagarna fått svara på visas på tabellens vänstra sida i kort version, medan frekvensen av deras svar visas på höger sida under de fem svarsalternativen 1, 2, 3, 4 och 5.

Tabell 1: Översikt av enkät svar.

Påstående	Svar				
	1	2	3	4	5
Ämneskunskaper	0	0	8	15	16
Demokratiska värden	0	0	5	16	18
Båda lika viktiga	0	0	1	12	26
Föräldrarnas uppgift att fostra	0	0	8	11	20
Läraryrket viktigt för demokratin	0	0	2	11	26

Påståendena var följande:

- Skolans viktigaste uppdrag är att förmedla ämneskunskaper
- Skolans viktigaste uppdrag är att förmedla demokratiska värden
- Förmedling av både ämneskunskaper och demokratiska värden är lika viktigt
- Det är föräldrarnas uppgift att fostra sina barn till goda kamrater och medmänniskor
- Läraryrket är mycket viktigt för ett demokratiskt samhälle

Påståendena kunde svaras med:

1 = Håller inte med alls

2 = (Håller inte med)

3 = (Tveksam)

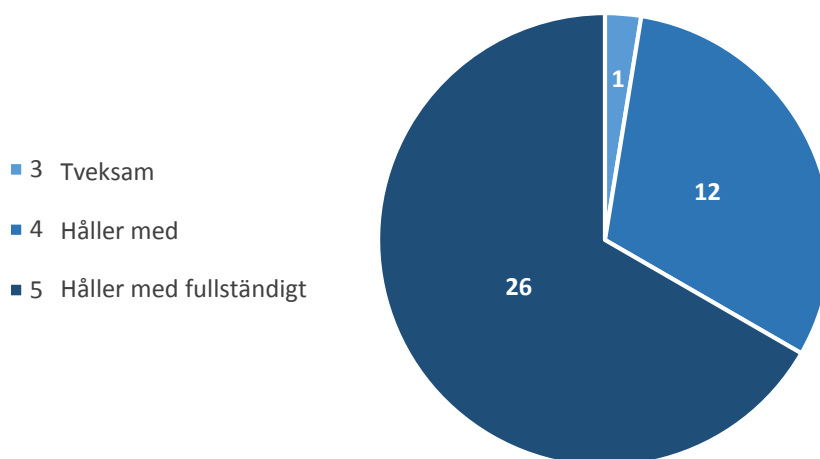
4 = (Håller med)

5 = Håller med fullständigt

Förmedling av ämneskunskaper och demokratiska värden

På första påståendet "Skolans viktigaste uppdrag är att förmedla ämneskunskaper" svarade 31 av 39 (79%) att de håller med eller håller med fullständigt medan 8 av dessa var tveksamma eller hade ingen särskild uppfattning gällande påståendet. Ingen hade svarat 1 eller 2, varken i detta påstående eller något annat, vilket tabellen också visar. Dessa svar antyder därmed att de som svarat på enkäten är relativt överens om att skolans kunskapsuppdrag är viktigast. Tittar man därefter på svaren för påståendet "Skolans viktigaste uppdrag är att förmedla demokratiska värden" svarade 34 av 39 (87%) att de antingen håller med eller håller med fullständigt att det viktigaste uppdraget är skolans demokratiuppdrag. Dessa svar tyder på, till skillnad från föregående svar, att den stora majoriteten av

de som svarat anser att demokratiuppdraget är skolans viktigaste uppdrag. Detta kan ses som motsägelsefullt då det vid första påståendet verkade som att majoriteten av lärarna tyckte tvärtom, alltså att kunskapsuppdraget är skolans viktigaste uppdrag. Utifrån dessa svar framstår det som att lärarna som svarat på enkäten tycker att både kunskapsuppdraget och demokratiuppdraget är väldigt viktiga. Detta syns också på svaren till nästa påstående ”Förmedling av både ämneskunskaper och demokratiska värden är lika viktigt.” där alla utom en person hade svarat 4 eller 5 (se figur 2):

Figur 2: ”Förmedling av både ämneskunskaper och demokratiska värden är lika viktigt.”

Det är tydligt att i princip alla som svarat anser att både kunskaps- och demokratiuppdraget är lika viktiga. Trots att den stora majoriteten hade svarat att förmedling av demokratiska värden är ett av skolans viktigaste uppdrag svarade också en övervägande del att det är föräldrarnas uppgift att fostra sina barn till goda kamrater och medmänniskor. 31 av 39 svarade ”Håller med” eller ”Håller med fullständigt”. Detta kan också tyckas vara motsägelsefullt eftersom det då framstår som att de även anser att det *inte* är skolans uppgift att fostra eleverna till goda kamrater och medmänniskor men att skolan ändå ska förmedla demokratiska värden. En anledning skulle kunna vara att lärare tolkat demokratiuppdraget på ett annat sätt än vad studien avsett, dock fanns det exempel i enkäten på vad som skulle kunna ingå i begreppet ”demokratiska värden” och därmed klargöra detta (se bilaga 4). Slutligen var det 37 av 39 som höll med eller höll med fullständigt att ”Läraryrket är mycket viktigt för ett demokratiskt samhälle” vilket även hänger ihop med förmedlingen av demokratiska värden och visar att demokratiuppdraget är väldigt viktigt för åtminstone dessa lärare.

De två påståendena där lärarna som mest hade svarat 3 (”Tveksam”) var det första påståendet om förmedling av ämneskunskaper samt det fjärde påståendet om föräldrars ansvar att fostra sina barn till goda kamrater, vilket innebär att lärarna var mest osäkra på huruvida kunskapsuppdraget är skolans viktigaste uppdrag samt föräldrarnas fostrande roll. De påståenden som fick flest 5:or (”Håller med fullständigt”) var det tredje om att både kunskaps- och demokratiuppdraget är lika viktiga samt det femte om att läraryrket är väldigt viktigt för demokratin – här var lärarna alltså som mest säkra.

Förutom svaren på enkätfrågorna var det åtta personer som lämnade en frivillig kommentar på frågan ”Har du några andra tankar kring skolans och lärarens kunskapsuppdrag respektive demokratiuppdrag?”. Två av dem svarade att de båda uppdragen går hand i hand varav en av dem skrev: *”Det går hand i hand med varandra. Vi ska fostra demokratiska medborgare men de behöver också ha ämneskunskaper för att passa in i det samhälle vi byggt upp”*. Detta lyftes också fram i intervju svaren, att båda uppdragen hänger ihop och egentligen inte kan eller bör separeras. Två andra menade att det krävs ett bra samarbete mellan föräldrar, lärare och elever för en optimal demokratifostran. Ytterligare två som hade svarat markerade att alla vuxna har ansvar över barns demokratifostran:

Det är alla vuxnas uppgift att vara goda (demokratiska) förebilder för alla barn i sin omgivning, oavsett om man är pedagog eller inte. Barn gör som de vuxna gör. Pedagogerna är extra viktiga då goda förebilder saknas i barnens övriga liv.

ALLA vuxna i samhället har i uppdrag att fostra barn till goda medmänniskor. Ingen kan skylla ifrån sig och säga att det är någon annans ansvar.

Enligt dessa två personer har alltså alla vuxna ett fostransuppdrag i samhället och ett ansvar att vara demokratiska förebilder för barn. Det var endast en som uttryckte att skolan behöver mer fokus på ämneskunskaper och att föräldrarna ska vara den största källan till fostrande av barn. Personen var också av åsikten att det krävs ett bra samarbete mellan hem och skola. En annan person som hade skrivit en kommentar skrev: *”Föräldrarna har yttersta ansvaret men demokrati och allas lika värde är en lika stor del i vårt uppdrag som arbeta för att alla ska nå kunskapskraven!”*

Sammanfattningsvis är majoriteten av lärarna som deltagit i enkäten av åsikten att både kunskaps- och demokratiuppdraget är lika viktiga och att föräldrar har den primära fostransrollen men att läraren också har en viktig roll att fostra och ett viktigt verktyg för ett demokratiskt samhälle. Enkät svaren stämmer till stor del överens med intervju svaren, där lärarna lyfte fram att båda delarna var viktiga, men där majoriteten av lärarna svarade att demokratiuppdraget var viktigast och att föräldrarna har den primära fostransroller. Även i enkät svaren visar sig den politiska koden (demokratiska och moraliska läroplanskoden) samt den realistiska läroplanskoden, och visar att det finns samstämmighet mellan verksamma grundskollärare – många lärare är därmed överens i transformeringsarenan.

Slutsats

För att återgå till studiens forskningsfrågor: hur ser verksamma grundskollärare på skolans roll och uppdrag i samhället samt relationen mellan kunskapsuppdraget och demokratiuppdraget? De lärare som deltagit både i intervjuerna och webbenkäten tycks vara överens om att skolans uppdrag är att både förmedla ämneskunskaper och demokratiska värden, att de båda går hand i hand och är lika viktiga. Majoriteten av lärarna anser att kunskapsuppdraget och demokratiuppdraget är tätt sammanflätade med varandra och att de båda måste finnas i skolan, dock visade de flesta av lärarna

en tendens att luta mer mot att demokratiuppdraget ändå är viktigare då många ansåg att elever inte kan ta in kunskap om de inte har en trygg social miljö och att kunskaper även kan förvärfvas senare i livet. Detta kan bero på den dominerande läroplanskoden som är den demokratiska koden som påverkar lärarnas svar och därmed troligen också deras undervisning.

När det gäller lärarens roll och uppdrag visar både intervjuvaren och enkätsvaren att lärarna anser att lärarens primära roll och uppdrag är att undervisa eller förmedla kunskaper och att föräldrarna bör ha den primära fostransrollen. Däremot anser de flesta av lärarna att fostran också ingår i lärarrollen och där vissa även ansåg att alla vuxna i samhället har ett ansvar att fostra barn ”i rätt riktning” och att vara demokratiska förebilder.

Synen på skolans uppdrag stämmer till stor del överens med det som står i Lgr 11 och Skollagen, både när det gäller skolans kunskapsuppdrag och fostransuppdrag. Exempel på detta är Evas uttalanden om att skolan är till för att eleverna ska få en grund i alla ämnen, nå kunskapskraven och lära sig saker samt Agneta som tyckte att skolans ska forma eleverna till att bli dugliga och ansvarstagande vuxna i framtidens samhälle – båda dessa perspektiv finns formulerade i styrdokumentet. Det finns en relativt tydlig samstämmighet mellan lärarnas tolkningar i transformeringsarenan och styrdokumentet i formuleringsarenan. De läroplanskoder som varit mest framträdande är den demokratiska läroplanskoden och/eller den politiska koden samt den realistiska läroplanskoden som visat sig genom uttalanden som betonar skolans kunskapsuppdrag. Till viss del har också den rationella läroplanskoden visat sig vilken betonar att utbildningen ska vara nyttig för individen och dess framtida arbetsuppgifter. Det verkar råda relativ konsensus mellan verksamma grundskollärare vilket kan bero på den rådande synen på utbildning, kunskap och fostran.

Diskussion

Utifrån intervju svaren och enkät svaren visar det sig att majoriteten av lärarna är överens om att både skolans kunskapsuppdrag och demokratiuppdrag är väldigt viktiga, men med lite mer lutning mot demokratiuppdraget. Detta kan förklaras med hur den aktuella och de äldre läroplanerna har uttryckt sig i de frågorna. I Lgr 11 och Skollagen betonas skolans demokratiuppdrag redan i deras respektive första kapitel och medan kursplanerna för de olika ämnena kommer i slutet av läroplanen (Lgr 11, 2011; SFS 2010:800).

I studiens resultat visas att demokratiuppdraget (eller fostransuppdraget) ges en särskild ställning åtminstone bland intervjudeltagarna som också ansåg att elever inte kan ta in kunskap om de inte kan interagera och leva tillsammans med andra. Detta kan också länkas till den tidigare forskning av Törnvall (1985) som visade att lärare egentligen inte vill fostra men har ändå uppfattningen att fostran är viktigt för undervisningen och elevernas lärande (refererad i Thornberg 2008). Däremot går resultatet emot Thornbergs egen studie som visade att lärarna ansåg att skolans värdegrund inte går att realisera i praktiken och att det bara är fina ord (Thornberg 2008). Lärarna i denna studie visade inte några sådana attityder, även om styrdokumentens innehåll inte explicit diskuterades under intervjuerna eller nämndes i enkäterna. Däremot kunde en se i både i intervju svaren och enkät svaren att den demokratiska läroplanskoden var dominerande fastän andra läroplanskoder också kunde urskiljas. Lärarnas uttalanden stämmer med det som står i skolans styrdokument men de skulle också kunna vara baserade på lärarnas personliga erfarenheter, livsåskådningar eller "sunt förnuft" som i intervjustudien av Thornberg (2008). Oavsett strider inte lärarnas resonemang mot skolans riktlinjer och visar på att lärarna har en syn på kunskap och lärande som också styrdokumentet uttrycker.

I intervju svaren kan också de synsätt som Johnson och Whittington (1994) hade funnit i sin enkätstudie urskiljas. Det liberal-progressivistiskt orienterade synsättet kan anses vara dominerande bland de verksamma lärarna då de såg kommunikation mellan lärare och elev som positivt, betonade samarbete och demokrati, att både kunskaper och värden är viktiga att förmedla och att en god relation till eleverna är nödvändigt för elevernas lärande. Lite av det traditionellt orienterade synsättet visade sig i Evas uppfattning om att läraren ska förmedla kunskaper och att föräldrar ska fostra, dock uttryckte hon inte att eleverna ska lyda henne som auktoritet. Att föräldrarna ska fostra uttrycktes också av Agneta och Cecilia men de ansåg ändå att den demokratiska fostran är skolans viktigaste uppdrag.

Studiens resultat kan också kopplas till skolan som reproducerande institution där dels de grundläggande kunskaperna som att läsa, skriva och räkna ska reproduceras men också grundläggande demokratiska normer och värden som samhället bygger på. Detta är ett sätt föra vidare traditioner, kunskaper och färdigheter till nästa generation för att bibehålla ett samhälle och står också med i Lgr 11: *"Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra och utveckla ett kulturarv – värden, traditioner, språk, kunskaper – från en generation till nästa."* (Lgr 11, 2011, s. 9). Som Lindensjö & Lundgren (2000) förklarar är en samtida reproduktion *"återskapandet av de kunskaper och färdigheter som antas vara nödvändiga för produktionen och för att leva i ett samhälle."* (s. 16) och i dagens globaliserade och mångkulturella samhälle

kan kunskaper i social kommunikation och tolerans anses vara nödvändiga för att kunna verka i dagens samhälle – d.v.s. kunskaper och färdigheter som är framträdande i den demokratiska läroplanskoden.

I studien har lärarna lyft fram skolans reproducerande funktion då de framhävde skolans uppdrag att förmedla demokratiska värden till elever för att forma dem till att passa in i samhället och bli bra medmänniskor. En fråga som kan ställas är: hur mycket ska skolan forma elever och hur mycket har föräldrar rätt att forma sina barn? Utifrån modellerna beskrivna av Gutmann (1987) kan lärarnas utsagor relateras till *familjestaten* där skolan ska ge en allmänbildning och moralisk grund som alla i samhället ska dela för att skapa social rättvisa och gemenskap bland landets medborgare (Gutmann, 1987, s. 23). Skolan uppmuntrar sina elever att sträva efter ”det goda livet” vilket är det demokratiska livet grundat på solidaritet och medmänsklighet samt en framtida aktivitet och arbete i samhället. Är det acceptabelt att skolan gör det eller ska skolan vara neutral och föräldrarna fostra på sitt sätt? Utifrån läroplanen för grundskolan och Skollagen är detta inte möjligt – skolan ska inte vara neutral utan förmedla demokratiska värderingar samt vara en demokratisk verksamhet (Lgr 11, 2011; SFS 2010:800). Detta hänger samman med Gutmanns (1987) *demokratiska utbildningsstat* där stat, familj och lärare samarbetar och fostrar utifrån demokrati och kritiskt tänkande där eleven sedan kan ta självständiga beslut i sitt liv. Slutligen kan sägas att Frykmans åsikt om att fostran inte hör hemma i skolan (Arevik, 2014) varken stöds av styrdokumentet eller generellt av lärarna själva – skolan har ett fostransuppdrag som inte kan undvikas och som behövs för att kunna uppnå kunskapsuppdraget.

Förslag till vidare forskning

Denna studie har fokuserat på grundskollärare i skolans yngre år, därför skulle det vara intressant att forska vidare på om det är skillnad på hur lärare i åk F-6 resonerar kring skolans uppdrag i jämförelse med lärare i åk 7-9 och gymnasiet.

- Hur ser högstadielärare och gymnasielärare på skolans kunskaps- och demokratiuppdrag i jämförelse med lärare i de yngre åldrarna?

Dessutom hade denna studie fokus på transformerings- och formuleringsarenan. En annan aspekt som kan forskas vidare på är relationen mellan transformeringsarenan och realiseringsarenan.

- Hur förhåller sig lärarnas resonemang om skolans olika uppdrag i transformeringsarenan till hur de i praktiken agerar i realiseringsarenan?

Ett annat förslag är att göra en internationellt jämförande studie om hur lärares attityder till fostran och utbildning i Sverige förhåller sig till lärares attityder i andra länder.

- Hur ser svenska lärares attityder till fostran och utbildning ut i internationell jämförelse?

Referenslista

- Broady, Donald (2007) *Den dolda läroplanen*. Göteborg: Krut.
- Dewey, John (1916/1999) *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos (Översättning: Nils Sjödén, Inledning: Tomas Englund)
- Edling, Silvia (2012) *Att vilja andra väl är inte alltid smärtfritt: att motverka kränkningar och diskriminering i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Englund, Tomas (1980) *Medborgerlig läroplanskod: för folkskola, fortsättningskola och grundskola 1918/19-?*. Stockholm: Inst. för pedagogik, Högsk. för lärarutbildning.
- Englund, Tomas (2011) Ett ifrågasättande av föräldrars rätt till auktoritet i utbildningsfrågor – Argument för en allmän pluralistisk utbildning. I Tomas Englund (red.) *Utbildning som medborgerlig rättighet – föräldrarätt eller barns rätt eller...?* Göteborg: Daidalos.
- Fjellström, Roger (2004) *Skolområdets etik: en studie i skolans fostran*. Lund: Studentlitteratur.
- Gutmann, Amy (1987) *Democratic education*. Princeton, N.J.: Princeton U.P.
- Hedin, Christer (2007) John Locke och familjens makt över uppfostran. *Utbildning & Demokrati* 2007. 16 (1): 53–71.
- Johnson, Bruce & Whittington, Victoria (1994) Teachers' views on school discipline: A theoretical framework. *Cambridge Journal of Education*. 24 (2): 261-276.
- Landahl, Joakim (2006) *Auktoritet och ansvar: lärares fostrans- och omsorgsarbete i historisk belysning*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2006.
- Larsson, Staffan (2005) Om kvalitet i kvalitativa studier. *Nordisk Pedagogik*. 25 (1): 16-35.
- Lgr 62 (1962) *Läroplan för grundskolan*. Stockholm: Skolöverstyrelsen.
- Lgr 11 (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Linde, Göran (2000) *Det ska ni veta!: en introduktion till läroplansteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Linde, Göran (2001) *Lärares repertoarer*. Stockholm: Lärarhögskolan.
- Lindensjö, Bo & Lundgren, Ulf P. (2000) *Utbildningsreformer och politisk styrning*. Stockholm: HLS förl.
- Lundgren, Ulf P. (1984) *Between hope and happening: text and context in curriculum*. Victoria: Deakin University.
- Lundgren, Ulf P. (1989) *Att organisera omvärlden: en introduktion till läroplansteori*. 2. [dvs 4.] uppl. Stockholm: Utbildningsförl. på uppdrag av Gymnasieutredningen.
- Patel, Runa & Davidson, Bo (2003) *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur.

SFS 2010:800 (2010) *Skollag*. Utbildningsdepartementet.

SOU 1948:27 (1948) *1946 års skolkommissions betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling*. Stockholm.

Stensmo, Christer (1994) *Pedagogisk filosofi: en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

Thornberg, Robert (2004) *Grupprocesser och social påverkan: socialpsykologi med fokus på skolan*. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap.

Thornberg, Robert (2008) *Värdepedagogiska texter. 3, Vilka värden elever enligt lärare ska få med sig från skolan : en intervjustudie med 13 lärare*. Linköping: Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Linköpings universitet.

Trost, Jan (1997) *Kvalitativa intervjuer*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Trost, Jan (2012) *Enkätboken*. 4., uppdaterade och utök. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Törnvall, Anders (1985) *Läraren och fostran*. Linköping: Inst. för pedagogik och psykologi, Univ.

Vetenskapsrådet (2011) *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Elektroniska källor:

Arevik, Niklas (2014) Skolan har blivit ett terapeutiskt rum. Lärarnas nyheter. <http://www.lararnasnyheter.se> (Hämtad 2015-04-14)

Bengtsson, Jennie (2014) Jag lovar att utbilda – om du uppfostrar! Sydsvenskan. <http://www.sydsvenskan.se> (Hämtad 2015-04-14)

Carp, Ossi (2013) Sverige sämst i klassen. Dagens nyheter. <http://www.dn.se> (Hämtad 2015-05-12)

UR (2011) Vad ska skolan lära ut? Skolfront, Utbildningsradion. <http://uraccess.se> (Hämtad 2015-05-12)

UR (2013) Vad är skolans roll i samhället? Lärandets idéhistoria, Utbildningsradion. <http://www.ur.se> (Hämtad 2015-05-12)

SLF (2014) Helsingforsdeklarationen. Sveriges läkarförbund. <http://www.slf.se> (Hämtad 2015-05-22)

WMA (2013) WMA Declaration of Helsinki - Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects. World Medical Association. <http://www.wma.net> (Hämtad 2015-05-22)

Bilaga 1 – Informationsbrev

Information om intervjustudie

Hej!

Jag heter Gajane Shabandari och är lärarstudent som går sista terminen på Grundlärarprogrammet med inriktning F-3. Jag har påbörjat ett examensarbete vid Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier på Uppsala universitet och söker deltagare för min studie.

Jag är intresserad av att ta reda på *hur verksamma grundskollärare ser på skolans och lärarens roll och uppdrag i samhället*. Vad har skolan och läraren för roll i samhället och vilka är skolans och lärarens viktigaste uppdrag? Syftet med studien är alltså att synliggöra lärares tankar kring dessa frågor.

Deltagandet i studien innebär att jag kommer att intervjua dig angående de frågor som har nämnts ovan. Intervjuplats bestäms med dig som deltagare och tidsåtgången för en intervju beräknas ta max 30 minuter. I första hand efterfrågas lärare som jobbar i åren F-3 och i andra hand lärare i 4-6. Intervjuerna görs gärna under april månad för att resultatet ska hinna analyseras och sammanställas i maj.

Insamlade data kommer att hanteras och förvaras på sådant sätt att ingen obehörig kan ta del av den, samt avskilt från personuppgifter. I redovisningar av studien (publikationer, seminarier och konferenser) kommer alla personuppgifter vara borttagna. Materialet kommer inte att användas för annat än forskning och presentationer av studiens resultat.

När du bestämt dig för att delta kommer du att få skriva under en blankett om medgivande till deltagandet. Deltagandet i studien är frivilligt. Deltagandet kan avbrytas när som helst, även efter att datainsamlingen är genomförd. Ingen ekonomisk ersättning utgår.

Om du/ni är intresserad/e att delta eller har ytterligare frågor angående studien går det bra att kontakta mig eller min handledare (se nedan för kontaktuppgifter). Jag hoppas att ni är intresserade av att medverka i studien för att ge era professionella synpunkter och för att ni som lärare också ska få en möjlighet att reflektera över er egen lärarroll och skolans uppdrag.

Uppsala 07 april 2015

Gajane Shabandari

E-post:

Telefon:

Studiens handledare:

Pia-Maria Ivarsson, Fil Dr

E-post:

Telefon:

Bilaga 2 – Medgivandeblankett

Medgivande till deltagande i intervjustudie

Studien, som kommer att handla om lärares syn på skolans och lärarens uppdrag i samhället, kommer att utföras inom ramen för ett examensarbete. Studien utförs av Gajane Shabandari som går sista terminen på Grundlärarprogrammet, Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier vid Uppsala universitet.

Jag ger härmed mitt medgivande till att medverka i ovan nämnda studie.

Jag har tagit del av informationen om studien. Jag är införstådd med att jag kommer att intervjuas, samt att intervjun kommer att analyseras.

Jag har informerats om att ingen ekonomisk ersättning utgår samt att min medverkan är frivillig och när som helst kan avbrytas. Jag vet att jag kan begära att forskning inte utförs på insamlade data, även efter att datainsamlingen har genomförts.

Jag vet att ingen obehörig får ta del av insamlade data, och att data förvaras på ett sådant sätt att deltagarna inte kan identifieras. Jag vet att insamlade data är avsedda för forskning och forskningsrelaterade verksamheter vid universitetet, men inte för andra ändamål.

Namn:

Adress:

Telefon:

.....

Ort och datum

.....

Underskrift

Bilaga 3 – Frågeguide

Deltagarens bakgrund

- Hur länge har du jobbat som lärare?
- Vilken läroplan var aktuell i din utbildning?
- Vad fick dig att bli lärare?

Skolans roll och uppdrag

- Vad har skolan för roll i samhället? (Vad är syftet med skolan?)
- Hur ser du på relationen mellan skolans kunskapsuppdrag och fostransuppdrag? (eller demokratiuppdrag)
- Vilket anser du vara skolans allra viktigaste uppdrag (om du var tvungen att välja ett)?

Lärarens roll och uppdrag

- Vad är lärarens roll i skolan?
- Anser du att läraren idag har en annan roll än vad den bör ha? Utveckla.
- Anser du att fostrandet av elever lett till sämre kunskapsresultat? Utveckla.

Bilaga 4 – Webbenkät

Grundskollärares syn på skolans roll och uppdrag

Denna enkät är till för att samla data till mitt examensarbete i Grundlärarprogrammet F-3 vid Uppsala Universitet. Syftet med studien är att synliggöra verksamma grundskollärares syn på skolans (och lärarens) roll och uppdrag i samhället. Jag söker lärare som är verksamma i F-3 eller 4-6. Först kommer några frågor om din bakgrund och därefter påståenden som du får ta ställning till. Som deltagare i enkäten är du anonym. Tack för din hjälp!

Mvh Gajane Shabandari

***Obligatorisk**

Kön *

- Kvinna
- Man

Vilka år undervisar du i? *

- F-3
- 4-6

Hur många år har du arbetat som lärare? *

- 0-5
- 6-10
- 11-20
- 21-30
- mer än 30

Vilken läroplan var aktuell när du utbildade dig till lärare? *

- Lgr 62
- Lgr 69
- Lgr 80
- Lpo 94
- Lgr 11
- Är inte utbildad

Skolans viktigaste uppdrag är att förmedla ämneskunskaper *

T.ex. svenska, matematik, SO, NO osv.

1 2 3 4 5

Håller inte med alls Håller med fullständigt

Skolans viktigaste uppdrag är att förmedla demokratiska värden *

T.ex. tolerans, jämlikhet, solidaritet osv.

1 2 3 4 5

Håller inte med alls Håller med fullständigt

Förmedling av både ämneskunskaper och demokratiska värden är lika viktigt *

1 2 3 4 5

Håller inte med alls Håller med fullständigt

Det är föräldrarnas uppgift att fostra sina barn till goda kamrater och medmänniskor *

1 2 3 4 5

Håller inte med alls Håller med fullständigt

Läraryrket är mycket viktigt för ett demokratiskt samhälle *

1 2 3 4 5

Håller inte med alls Håller med fullständigt

Har du några andra tankar kring skolans och lärarens kunskapsuppdrag respektive demokratiuppdrag?

Skicka

Skicka aldrig lösenord med Google Formulär